
/68

चांदोबा

जून १९९७

Rs 6

विश्व समाचार

जुने मित्र, नवे सहकार्य

एक देश जेंव्हा दुसऱ्या देशाशी चांगले संबंध स्थापित करतो, आणि ते संबंध वाढवण्यासाठी आपले पूर्ण सहकार्य देतो, तेंव्हा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षपणे जगाचे कल्याण साधले जाते. जगाची प्रजा अुन्नती आणि प्रगति साधण्यात महत्वाची भूमिका बजावते. आपल्या सहकारी संस्थांद्वारा कित्येक देश अन्य देशांशी व्यापाराच्या वाढीसाठी नवनवीन मार्ग शोधून काढत आहेत. याच अुद्देशाने हिन्दी महासागर प्रान्तांमधे एका सहकारी संस्थेची नुकतीच स्थापना झाली आहे. संस्थेचे नाव आहे - इण्डियन ओपन रिम असोसिएशन. हिन्दी महासागराचे तटवर्ती - द. आफ्रिका, मादागास्कर, मॉरिशस, मोझांबिक, टांझानिया, केनिया, एमेन, ओमन, भारत, श्रीलंका, मलेशिया, सिंगापुर, इण्डोनेशिया व ऑस्ट्रेलिया - हे चौदा देश या संस्थेचे सभासद आहेत.

चार वर्षापूर्वी द.आफ्रिकेचे परराष्ट्रमंत्री पिक बोध हे आपल्या देशाला भेट देण्यासाठी आले होते. त्यावेळी त्यांनी हिन्दी महासागर प्रान्तांमधे सहकाराचा प्रस्ताव मांडला होता. १९९५ मधे मॉरिशसच्या प्रयत्नांचे फळ म्हणून मुख्यत: ऑस्ट्रेलिया, भारत, केनिया, मॉरिशस, ओमन, सिंगापुर व द. आफ्रिका यांनी या सहकारी संस्थेचे संघटन केले. या सात देशांबरोबर बाकीच्या देशांनीही नंतर या संस्थेत प्रवेश केला.

मॉरिशसची राजधानी पोर्ट लुई मधे पाच मार्च रोजी या चौदा देशांच्या विदेशी व वाणिज्य मन्त्र्यांची बैठक घेतली गेली व त्यांनी या संस्थेचा चार्टर बनवला. चार्टरमधे असे नोन्दले गेले की, 'संस्थेच्या सदस्य देशांमधे सत्संबंध स्थापित करणे' हा या सहकारी संस्थेचा मुख्य अुद्देश आहे. त्यांचे ध्येय असेल - परस्पर प्रायोजनीय सहकाराला प्रोत्साहन देणे. चार्टरमधे असेही सांगितले गेले की, परस्पर प्रायोजनाची वृद्धि व्हावी असे वातावरण निर्माण केले जावे. आर्थिक सहयोग हा केन्द्रबिन्दु असेल.

या संस्थेने असा निर्णय घेतला की, वाणिज्य विषयक सोयी आणखी वाढवल्या जाव्या; अत्यन्त आधुनिक वैज्ञानिक आणि तान्त्रिक ज्ञानाची वाढ व्हावी, मानवांची सोय होईल असे अधिकाधिक स्रोत शोधून काढले जावेत आणि पर्यटन शाखा आणखी विस्तृत केल्या जाव्या. अशा एकूण दहा प्रणालींद्वारा ही संस्था आपले अुद्दिष्ट साधेल आणि या संस्थेचे मुख्य कार्यालय असेल मॉरिशसमधे.

या संस्थेचे महत्व लक्षात घेअून आता आणखी काही देशही सदस्य होअू इच्छित आहेत. एका बैठकीत भारताने सुचवले की, ही संस्था शक्तिशाली व सुदृढ ठेवण्यासाठी सदस्य देशांची संख्या कमी असणेच बरे. पोर्ट लुईत झालेल्या या सभेत भारताने मुद्दा मांडला की या दृष्टीने संयम बाळगणे आवश्यक आहे.या वेळी भारताचे विदेश मन्त्री. ए.के. गुजराल म्हणाले की, प्राचीन काळापासूनच हिन्दी महासागर तटीय प्रदेशांमधे समुद्री मार्ग होते. ते पुढे म्हणाले की हे जुने मित्र वाणिज्यात भागीदार होअून पुन्हा एकत्र येत आहेत.

अुत्तम काव्य

कनकसेन चित्रदुर्गचा राजा होता. त्याच्या दरबारात कवि व पंडितांचा खूप आदर होई.

चित्रदुर्गचा दरबारी कवि पंडित नरसिंह शर्मा हा एक अुत्तम दर्जाचा विद्वान होता. कित्येक सुन्दर काव्ये रचून तो राजाचा आदरपात्र बनून राहिला होता.

एके दिवशी कवि-पंडितांनी भरलेल्या सभेत नरसिंह शर्माकडे वळून राजा म्हणाला, "महाकवि, गेल्या सहा महिन्यात आपण काही नवी रचना नाही केलीत? कारण विचारू शकतो मी?"

जरा वेळ गप्पच राहून शर्मा म्हणाला, "काही खास असं कारण नाही महाराज! आता म्हातारपण शरीराचा ताबा घेअू लागलंय म्हणायचं! लिहायची इच्छाच कमी होत चाललीय दिवसेंदिवस!"

कनकसेन म्हणाला, "तुमचं नवीन काव्य ऐकलं नाही, की सगळं कसंनुसं वाटू लागतं. आता या महिन्यात शिवरात्रीचा अुत्सव येतोय. त्या दिवसापर्यन्त एका अुत्तम काव्याची रचना करा कविवर; अन् ते सभेत ऐकवून तुमच्या काव्याच्या रस-माधुरीत स्नान करायचं भाग्य मिळू दे आम्हाला. बास! इतकीच माझी तीव्र इच्छा आहे."

दीर्घ श्वास घेत नरसिंह शर्मा म्हणाला, "राजा, कोकिळा वसंत ऋतूत गाते. मोर वर्षा ऋतूतच ढग पाहून नाचू लागतो. सकाळी सूर्यकिरणं पडल्यावर कमळं अुमलतात. चन्द्राच्या शीतल स्पर्शानं रात्री कुमुदं विकसित होतात. त्याचप्रमाणे कविच्या हृदयात कंपनं अुमटली की आपोआपच अुत्तम कविता जन्मते. माझा असाच दृढविश्वास आहे."

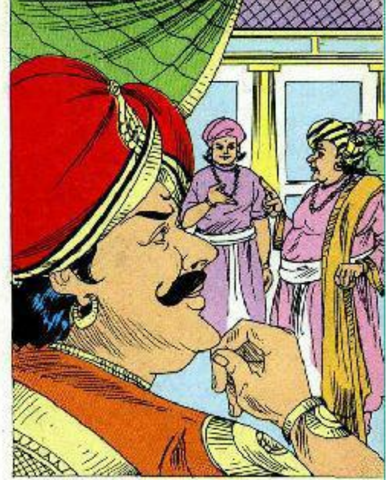
इतक्यात राजीव नावाचा एक तरुण कवि अुठून अुभा रहात म्हणाला, "प्रभु, नरसिंह शर्मांच्या म्हणण्याप्रमाणे कविला स्फूर्ती,

मालती हेडगेवार

स्पंदन वगैरे अत्यन्त आवश्यक आहे. परन्तु त्या शिवाय कविता लिहीली जाअूच शकत नाही, हे मात्र पटत नही मला! मला वाटतं की, कवीला कविता रचण्यासाठी स्वतःच आपल्याला आवश्यक ते वातावरण बनवून घ्यायला हवं. आपला आळस किंवा असमर्थता झाकण्यासाठी कवींनी स्पंदन, प्रेरणा इ. सुन्दर नावं निर्माण केलीयत. मानवाला भगवन्तानं बुद्धी दिली आहे. ती शक्ती अतुलनीय असूनही तिची पक्ष्यांशी तुलना करणं बरं दिसतं का? पक्षी असोत किंवा फुलं असोत, मानवानं त्यांना कितीही शिकवलं, तरी ते काय काव्य रचू शकतील?"

नरसिंह शर्माचा द्वेष करणाऱ्या काही दरबारी कवींना राजीवचे बोलणे फार गोड वाटले. त्याची स्तुति करण्यासाठी त्यांनी टाळ्या वाजवल्या, अभिनन्दन केले. पण शर्माच्या मनाला मात्र राजीवच्या बोलण्याने धक्का बसला. त्याचे मन तापले. राग व अपमानामुळे त्याचा चेहरा लाल झाला. ताबडतोब आपल्या आसनावरून अुठून तो म्हणाला, "राजीव, वेळ घालवण्यासाठी प्रेमकविता रचणाऱ्या तुझ्यासारख्या सामान्य कवीला 'कविता' कशाशी खातात, हे तरी माहीत आहे का? अुत्तम काव्य बुद्धीतून नव्हे, तर मनातून हृदयातून प्रस्फुटित होतं."

हसतच राजीव म्हणाला, "म्हणजे कविता रचण्यासाठी मेन्दूची जरुरी नाही, फक्त हृदय असलं म्हणजे पुरे असंच ना?" त्याच्या प्रश्नात खोडसाळपणा होता.

दुसऱ्या कवींनी यावरही कुत्सितपणे हसून टाळ्या वाजवल्या. शर्माला त्यांची ही वागणुक राजीवच्या बोलण्यापेक्षाही जास्त बोचली. तो राजीवला रागाने विचारू लागला, "शेवटी तुला म्हणायचंय काय? असंच ना, की एक महिन्याच्या आत अुत्तम काव्य रचणं सहज शक्य आहे?"

"हो, हो! नक्कीच शक्य आहे." राजीव अुत्तरला.

"मग ते काव्य तूही रचू शकशील ना?" नरसिंह शर्माने विचारले. आतापर्यन्त त्यांच्यातली वादावादी लक्षपूर्वक ऐकणाऱ्या राजाने हस्तक्षेप करत म्हटले, "कवि-वरांनो, मी जी मुदत जाहीर केलीय, त्या अवधीत जो कोणी सुन्दर काव्य रचेल, त्याला भरसभेत सुवर्णाभिषेक करण्यात

येईल अन् सिंहासनाचा अर्धा भाग देऊन मी त्याचा गौरवही करीन.''

दोन्हीं कवींनी राजाचे हे आव्हान विनयपूर्वक स्वीकारले.

घरी आलेल्या आपल्या पतीला व्यग्र अवस्थेत पाहून नरसिंह कवीची पत्नी शान्ति घाबरून गेली. त्याने रात्रीचे भोजन केले तेही जसे काही एक रिवाज म्हणूनच केले. जेवणात त्याचे मुळीच लक्ष नव्हते. राजीवचे व्यंगपूर्ण बोलणे त्याच्या कानात घुमत होते. त्याला दुःखी पाहून शान्ति जवळ बसून त्याला पंख्याने वारा घालू लागली. हळुवारपणे तिने विचारले, ''कसलं तरी दुःख होत आहेसं वाटतंय तुम्हाला! सभेत महाराज तुम्हाला वाईट वाटेल असं काही बोलले काय?''

त्याच वेळी तेथे पोचलेली त्यांची कन्या माधवी खळखळून हसत म्हणाली, ''बाबांना वाईट वाटेल असं बोलण्याचं साहस महाराज करतील? सभेत बाबा ऐकवतील त्याला 'काव्य' च म्हटलं जातं! बरोबर ना बाबा?''

सोन्याच्या बाहुलीप्रमाणे चमकणाऱ्या आपल्या कन्येकडे हसून पहात शर्मा मोठ्या प्रेमाने म्हणाले, ''तू म्हणालीस ते अगदी बरोबर हं माधवी! पण आज राजीव नावाच्या एका युवकानं मला आव्हान दिलं अन् काव्य रचायला कटिबद्ध झालाय तो!'' अन् दरबारात घडलेले सारे त्याने सविस्तर सांगितले.

राजीवचे नाव ऐकताच माधवीच्या चेहऱ्यावर प्रसन्नता झळकू लागली. ती जेंव्हा-जेंव्हा पित्याबरोबर दरबारात जायची, तेंव्हा त्याच्या शीघ्रकविता ऐकून ती मुग्ध होत असे. त्याच्या सुन्दर रूपाचेही तिला आकर्षण वाटे. पण एका कालच्या तरुणानं आपल्या पित्यासारख्या महान् कवीला आव्हान द्यावे हे तिला कदापि आवडण्यासारखे नव्हते. त्याच्या साहसाचा तिला फार राग आला अन् मोठ्या बेपर्वाईने ती म्हणाली, ''बाबा, तुमच्यासमोर त्याची काय किंमत? चन्द्रकोरीपुढं काजव्यानं चमकण्यासारखंच नव्हे का?''

नरसिंह शर्माने गंभीरपणे डोके हलवले. भोजनानन्तर तालपत्र घेऊन त्यांनी नवीन काव्य-रचनेचा श्रीगणेश केला. त्यांनी काव्याचे नाव ठेवले, 'जीवनवलय'. त्यात त्यांनी मानवाच्या निरनिराळ्या अवस्थांची तुलना निसर्गाशी केली होती. बाल्यकाल अुदयाची वेळ, यौवन मध्यकाल आणि वृद्धावस्थेची संध्यासमयाशी तुलना केली होती. अद्भुत शैलीत त्यांनी सगळे चित्रीकरण केले होते.

रात्रं-दिवस परिश्रम करून निर्धारित वेळेत त्यांनी काव्य रचले अन् आता ते खूप संतुष्ट दिसू लागले.

पत्नी व कन्येला बरोबर घेऊनच शिवरात्रीच्या दिवशी नरसिंह शर्मा दरबारात पोचले. त्या अगोदरच राजीव, अन्य पंडित व नगरातल्या प्रमुख व्यक्ति दरबारात आसनस्थ झालेल्या होत्या. माधवीकडे पाहून राजीव गालात हसला. माधवीनेही संकेतानेच त्याची खुशाली विचारली अन् हसत राहिली.

इतक्यात राजाही दरबारात आला अन् सर्वांनी अुभे राहून त्याला प्रणाम केले. सर्वांवर धावती नज़र फिरवून राजाने त्यांना एकदा पाहून घेतले आणि म्हटले, ''आज शिवरात्रीचा पर्वदिवस आहे. आता नरसिंह शर्मा आणि राजीव आपापले काव्य पठन करून आपले कान तृप्त करतील.''

नरसिंह शर्माने अुठून आपला घसा साफ केला आणि मोठ्या मधुर स्वरात तो आपले काव्य-पठन करू लागला. एक एक पद्यांश तो जेंव्हा भावपूर्ण आवाजात वाचत होता, तेंव्हा तेथे अुपस्थित कवि, पंडीत आणि नगरप्रमुख मन्त्रमुग्ध होऊन ऐकत होते. काव्य-पठन समाप्त होताच टाळ्यांच्या आवाजाने दरबार दुमदुमला.

आता राजीवची पाळी होती. थैलीतून

त्याने तालपत्रांचा गठ्ठा काढला अन् राजाला समर्पित केला. राजाने अुघडून पाहिले, तो सगळी तालपत्रे कोरीच! राजाने राजीवला विचारले, ''हे तू रचलेलं काव्य होय?''

काही न बोलता राजीव हसत अुभा राहिला. ते पाहून राजा क्षणभर विचारात पडला, अन् सर्व काही अुमगून मोठ्या प्रेमाने राजीवकडे पहात तो म्हणाला, ''काही असो, नरसिंह शर्माकडून एक अुत्तम रचना करवून घेण्यात सिंहाचा वाटा तुझाच!''

मन्त्री धीरमती आश्चर्य प्रकट करत म्हणाला, ''महाराज, आपण काय म्हणताय, ते समजत नाहीय मला! राजीवनं महाकवींकडून काव्य लिहवून घेणं कसं शक्य आहे?''

गालात हसत राजा म्हणाला, ''राजीवला

स्वतःची रचना-शक्ती छान माहीत आहे. तरीही त्यानं नरसिंह शर्मासारख्या महाकवीला आव्हान दिलं. माहीत आहे, असं का केलं त्यानं? नरसिंह शर्मांच्या कविता-सरस्वतीला जागवू पहात होता तो ! शर्मांना आव्हान दिलं, त्यांच्या कविताशक्तीवरच टोमणे मारले, तेंव्हा त्यांच्या मनात काव्य आकार घेऊ लागलं. अन् त्यांनी आपल्याला आनन्दसागरात बुडवलं. आपण त्यात डुबक्या घेऊ लागलो!''

नरसिंह शर्मा आता राजीवजवळ आला. ''मी गैरसमज करून घेतला तुझ्याबद्दल! वाईट नको वाटून घेऊस!''

''आपणाकडून उत्तम काव्य रचून घेण्यासाठी, काव्यशक्तीवर चढलेला गंज काढून टाकण्यासाठीच मी आपल्याला आव्हान दिलं. आता सभेच्या माध्यमातून क्षमा मागतो मी आपल्या औद्धत्याबद्दल!'' राजीव विनयपूर्वक बोलला.

मोठ्या वैभवाने नरसिंह शर्माला कनकाभिषेक करण्यात येऊन राजाने त्याला अर्ध्या सिंहासनावर बसवून घेतले.

राजाने राजीव व माधवीचे आपसातले संकेत पाहिले होते. दोघांचे आपसातले आकर्षण हेरून तो शर्माला म्हणाला, ''या मंगलप्रसंगी आपण एक निर्णय जाहीर केलात तर बरं होईल!''

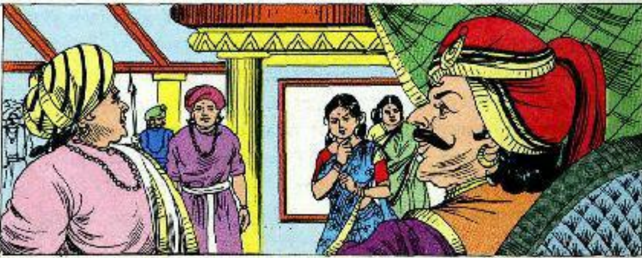
''सांगा, काय आज्ञा आहे?'' नरसिंह शर्मानि विचारले.

''राजीवला आपला जावई बनवून घेतलंत तर दुग्ध-शर्करा योग होईल नं! तो बरोबर राहून तुम्हाला प्रेरणा देत राहील.'' राजाने हसत म्हटले.

शर्मानि कन्येला विचारले, तेंव्हा माधवीने लाजत आपला होकार भरला. ''बोल, तुला काय म्हणायचंय?'' त्याने राजीवलाही विचारले.

''मी तर अनाथ आहे. मला आईवडील नाहीत. या योगाने माधवीच्या मातापित्यांच्या रूपात मलाही आईवडलांचे प्रेम प्राप्त होईल. माझ्यासारख्या एका सामान्य कवीचं भाग्य असं फळफळणार असेल, तर मी 'नाही' थोडंच म्हणेन?'' राजीव हर्षातिरेकाने म्हणाला.

भावी वधु-वरांचे कवि-पंडितांच्या सभेने टाळ्या वाजवत अभिनन्दन केले!

सुलतानाचे प्रश्न

सुलतान आपला दोस्त हुसेन याच्यासह अरण्यमार्गाने चालला होता. तो स्वतः सुलतान आणि हुसेन एक मामुली माणूस असूनही दोघांची दाट मैत्री होती. सुलतानाला हुसेनच्या हुशारीची कदर होती. या दोघां-पासून थोड्या अंतरावरून आणखी एक माणूसही चालला होता.

सुलतानाने आपल्या दोस्ताला विचारले, ''हुसेन, जो माणूस, आपल्या पुढे चालतो आहे, त्याच्या बाबतीत काही सांगू शकशील? त्या माणसाकडे निरखून पाहून हुसेन उत्तरला, ''तो सुतार असावा, खाविन्द.''

''त्याचं नावही सांगू शकशील?'' सुलतानाने विचारले.

''त्याचंही नाव हुसेनच आहे मालक!'' हुसेनने पटकन सांगितले.

''म्हणजे याचा अर्थ असा की, तुला तो माणूस पूर्वीपासूनच माहीत आहे. होय ना?'' सुलतानाने विचारले.

''नाही मालक, मी तर त्याला आत्ताच पहातो आहे!'' दोस्त बोलला.

''मग त्याचं नाव कसं सांगितलंस तू?'' सुलतानाने आश्चर्याने विचारले.

''आपण मला माझ्या नावानं संबोधलंत ना, तेंव्हा मला असं दिसलं की, तोही वळून आपल्याकडे पाहू लागला. त्यामुळे मला वाटलं की त्याचं नावही हुसेनच असलं पाहिजे!'' मित्राने स्पष्टीकरण केले.

''हे तुझं उत्तर बरोबर असेल. पण तो सुतार असावा असं कशावरून म्हणालास तू?'' सुलतानाने विचारले.

''मालक, रस्त्यानं चालताना फळा-फुलांच्या झाडांकडे न पहाता, तो फक्त त्या उंच, विस्तारलेल्या, मजबूत खोडांवाल्या झाडांकडेच पहात होता. त्यांचं लाकूड चांगलं

प्रज्ञा देसाई

काम देतं ना! म्हणूनच मी अन्दाज केला की हा सुतार असावा.'' दोस्त बोलला.

''तुझी नजर चांगलीच तीक्ष्ण आहे. अव्वल दर्जाचा हुशार प्राणी आहेस तू. आता असं सांग, या पुढं चालणाऱ्या माणसानं या अगोदर काय खाल्लं असावं?'' सुलतानाने आणखी प्रश्न टाकला.

प्रवाशाकडे पुन्हा एकदा बारकाईने पाहून हुसेन म्हणाला, ''थोड्या वेळापूर्वी यानं मध किंवा एकादा गोड पदार्थ खाल्ला असला पाहिजे.''

''अच्छा ठीक आहे. चल, आता त्यालाच जाऊन विचारू या.'' सुलतानाने टाळी वाजवली अन् प्रवाशाला आपल्याजवळ बोलावले. तो आल्याबरोबर आपल्या दोस्ताकडे निर्देश करत सुलतानाने त्याला विचारले, ''याला ओळखतोस तू?''

प्रवासी अुत्तरला, ''नाही बाबा! मी नाही ओळखत!''

''प्रवाशा, आता मी तुला तीन प्रश्न विचारतो, संकोच न करता अुत्तरं दे.'' सुलतान म्हणाला.

''हं विचारा.'' प्रवासी बोलला.

''तुझं नाव काय? तुझा व्यवसाय काय? अन् आत्ता थोड्या वेळापूर्वी तू काय खाल्लंस?'' सुलतानाने प्रश्न विचारले.

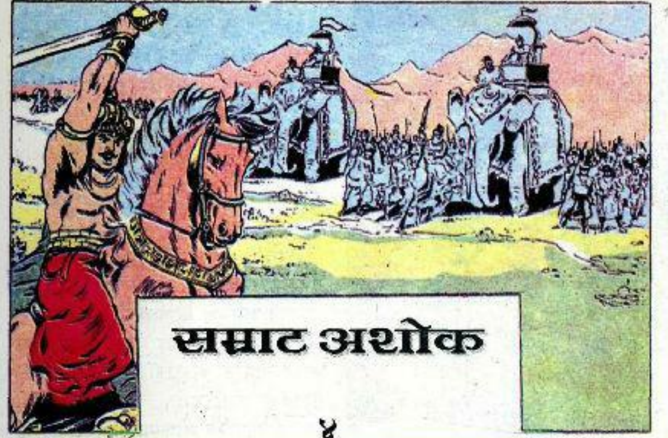
''माझं नाव हुसेन. मी सुतार आहे आणि अर्ध्या तासापूर्वी मी अुत्तम प्रतीचा मध प्यायलो होतो.'' प्रवाशाने अुत्तरे दिली.

''तुझ्या अुत्तरांवर खूश आहोत आपण!'' असे म्हणत सुलतानाने आपल्या मनगटावरची पोची काढून त्याला दिली.

ती घेअून प्रवासी मोठ्या खुशीने आपल्या वाटेने निघून गेला. तो गेल्यावर सुलतानाने दोस्त हुसेनला विचारले, ''त्यानं मध प्यायल्याचा अंदाज कसा केलास तू?'' ''तो एकसारखा हातानं ओठ पुसत होता. तोंडाजवळ येणाऱ्या माश्या वारत होता तो सारखा. ते पाहून त्यानं काही गोड खाल्लं असल्याचं ताडलं मी. अन् या भागात मोठ्या प्रमाणावर अुंची मध मिळतो, म्हणून मला वाटलं की त्यानं मधच प्यायला असावा.'' हुसेनने स्पष्ट केले.

''दोस्त, तुझ्या नजरेची तारीफ करायला हवी. तुझ्या बुद्धीला दाद देतो मी.'' असे म्हणत सुलतानाने त्याला प्रेमाने मिठी मारली.

सम्राट अशोक

४

(वृद्ध बिन्दुसार आजारी पडला. त्याला असे समजले की ग्रीकांच्या प्रोत्साहनाने तक्षशिलामध्ये बंडाळी सुरू झाली आहे. प्रधानमन्त्र्याच्या सल्ल्यावरून राजाने आपल्या सहाही पुत्रांना बोलावून त्यांना विचारले की, ''तक्षशिलेतली बंडाळी मोडण्यासाठी सैन्याचे नेतृत्व करायला तुम्हापैकी कोण तयार आहे?'' त्यावेळी आज्ञापालनासाठी अशोक पुढे सरसावला.)

\- पुढे

त्या संध्याकाळी अशोक सेनापतीला भेटायला गेला. तक्षशिलामधे मगध साम्राज्याविरुद्ध हालचाली सुरू झाल्याचे तोपर्यन्त सेनापतीला कळले होते. या स्थितीत महाराज हातावर हात ठेवून गप्प बसणार नाहीत, हे त्याला पक्के ठाअूक होते. ते बंड मोडण्यासाठी नक्कीच काही कारवाई करतील मगध साम्राज्य ते मोडू देणार नाहीत. ऐक्य संरक्षणासाठी ते आपला प्राणही देतील अशी त्याची खात्री होती. त्यामुळे राजाज्ञेची वाट न पहाता तो आपले सैन्य संघटित करायच्या कामाला लागला होता. अशोकला पाहिल्याबरोबर त्याला प्रणाम करून सेनापती म्हणाला, ''युवराज, मी ही येणार तुमच्याबरोबर तक्षशिलाकडे.''

''तुमची तयारी पाहून आनन्द वाटतोय मला. पण मला वाटतं की तुम्ही इथेच रहाणं बरं; कारण तात आजारी आहेत. तुम्ही स्वत:

इथेच रहा अन् माझ्याबरोबर फक्त दोन विश्वासपात्र पथकप्रमुख द्या !'' अशोक म्हणाला.

''तुमचं म्हणणंही अुचितच आहे. प्राप्त परिस्थितीत मी महाराजांबरोबर असणं अुचित ठरेल. तुमचा निर्णय कौतुकास्पद आहे. आपल्या सैन्यातील अुत्तम सैनिक आणि समर्थ पथकप्रमुख मी तुमच्याबरोबर देतो. त्यासाठी सर्व व्यवस्था आताच करून देतो मी.'' सेनापती बोलला.

ताबडतोब तक्षशिलाकडे सैन्य रवाना करायची सोय करण्यात आली. राजभवना-समोरील प्रांगणात हत्ती, घोडे ओळीने अुभे केले गेले. सैनिक प्राणपणाने हत्यारे आणि आवश्यक साहित्य जुळवू लागले. युद्धाची तयारी मोठ्या प्रमाणावर सुरू झाली. हे सर्व पाहून राजाचा ज्येष्ठ पुत्र सुशेम द्वेषाने जळू लागला. लपूनछपून तो सेनापतीकडे गेला आणि म्हणाला, ''कुठे एका कोपऱ्यात काही लहानसं आन्दोलन सुरू झालं अन् त्याचं दमन करायला एवढ्या मोठ्या प्रमाणावर तुम्ही तयारी सुरू केलीत? जसं काही महायुद्धच सुरू होणार आहे! सुईच्या कामासाठी तलवार?''

त्याच्या प्रश्नावर आश्चर्यचकित होअून सेनापती म्हणाला, ''युवराज ! शत्रुबळ सामान्य समजणं कोणत्याही दृष्टीनं योग्य नव्हे! लहान साप मारायचा असला, तरी काठी मोठीच वापरावी. या बंडाळीमागे ग्रीकांचा हात आहे. ते चतुर, धोरणी आहेत. स्थानीय लोकांना आपल्या विरुद्ध भडकवण्याचं सामर्थ्य त्यांच्यात आहेच, यात रत्तीभरही शंका नाही. याशिवाय राजकुमार अशोक प्रथमच सेनेचं नेतृत्व संभाळणार आहेत. त्यांच्या विजयासाठी आवश्यक तयारी व सोयी अुपलब्ध करून देणं हे माझं कर्तव्य आहे, जबाबदारी आहे. राज कुटुम्बाच्या गौरवाचा प्रश्न आहे न हा!''

''कुणाच्या गौरवाबद्दल बोलताय तुम्ही? मगध साम्राज्याच्या भावी महाराज अशोकबद्दलच ना?'' सुशेम व्यंग्यपूर्ण स्वरात बोलला.

''मी तर अैकलं होतं की तुम्हीच या राज्याचे राजा होणार, अशोक नव्हे! खरं तर तक्षशिलाकडे सैन्य घेअून तुम्हीच गेला असता तर बरं झालं असतं. आपल्या भावी राजाच्या विजयाबद्दल मगधच्या प्रजेला केवढा हर्ष झाला असता! हा विजय प्रजेचं प्रेम मिळवायला अुपयोगी पडला असता. तुम्ही एक सुवर्णसंधी हातची घालवलीत!''

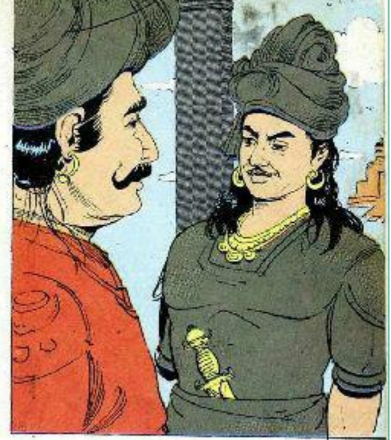
''सेनापती, तुम्ही माझ्याबरोबर राहिलात, तर मी नक्कीच विजयी होअून परतेन.'' सुशेम आपला आवाज काहीसा कमी करत बोलला.

''युवराज, तुम्हाला काय म्हणायचंय कळत नाहीय मला?'' सेनापतीने विचारले.

''सेनापती, पित्याच्या मृत्यूनन्तर मीच गादीवर बसणार, हे तर तुम्हाला चांगलं ठाअूक आहे नं! तातांचीही तशी इच्छा आहे. जनतेला माझ्याबद्दल आदर वाटणं, प्रेम वाटणं हे सर्व तुमच्याच सहकार्यावर अवलंबून आहे. तुमची तशी जबाबदारीही आहेच.'' सुशेम बोलला.

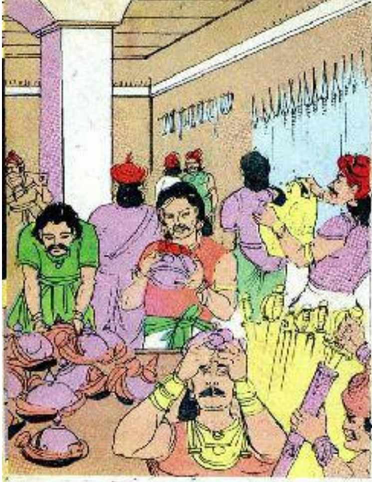
''तुम्हाला काय म्हणायचंय, हे अजूनही समजत नाहीय मला राजकुमार! एक गोष्ट विचारू मी तुम्हाला? सेनेचं नेतृत्व करायची ज़बाबदारी तुम्ही का नाही स्वीकारलीत?'' सेनापतीने सरळपणे विचारले.

''घडून गेलेलं पुन्हा बोलण्यात काय अर्थ? झालं ते झालंच; पण अजूनही काही बिघडलं नाहीय! सेनेचं नेतृत्व मीच करीन. त्यासाठी मला तुमचं सहाय्य हवं. मी सांगेन ते ऐकलंत, तेच केलंत तर राजा झाल्यावर मी तुमच्या सर्व इच्छा पुऱ्या करीन सेनापती! यासाठी आत्ता फक्त एकच काम करायचं तुम्ही! या आताच्या कार्यात अशोकचा पराभव व्हायला हवा. यानंतर माझ्या नेतृत्वाखाली सैन्य तक्षशिलाला नेअून तुमच्या मदतीनं विजयी होअून मी परत येईन. तसं झालं, की त्या दासी-पुत्र

अशोकचा गर्व नाहीसा होईल. त्यासाठी तुम्ही बल-हीन सैन्य अशोकच्या दिमतीस द्यावं. तुम्ही स्वतः त्याच्याबरोबर जाअू नये; जे दोन पथकप्रमुख जातील तेही अकर्मण्य आणि असमर्थ निवडा. आपली योजना सफल करण्यासाठी इतकंच फक्त करा! त्याबद्दल विश्वास आहे मला तुमचा! ही गोष्ट आपल्या दोघांच्यात गुप्तच रहावी.'' सुशेम बोलला.

सेनापती आश्चर्याने पहात राहिला. त्याच्या तोंडून शब्दच फुटेना! सेनापतीची मानसिक अवस्था समजून सुशेम म्हणाला, ''तुम्ही हे काम केलंत, तर मी योग्य पारितोषिक देईन तुम्हाला. पुढे राज्यात तुम्हाला वापरता येणार नाही, असा एकही अधिकार नसेल! महाराजाखालोखाल अर्थात्

माझ्या खालोखाल तुमचाच अधिकार सर्वात अधिक असेल. बोला तुमचा निर्णय काय आहे?''

''युवराज, तुम्ही बहुधा माझी राजनिष्ठा आणि इमानदारीची परीक्षा घेत आहात?'' सेनापतीने संशयाने विचारले.

''तसं काही नाही. अशोकचं गर्वहरण करायला हवं इतकाच माझा उद्देश आणि ध्येय आहे. मी जे काही बोललो, त्यातलं अक्षर न अक्षर खरं आहे, यात कणभरही शंका नाही.'' सुशेम दृढ स्वरात बोलला.

''तुम्ही तुमच्या मनची गोष्ट बोललात. आता माझ्या मनची गोष्टही ऐकून घ्या. तुमच्या इच्छेमुळे माझं मन ढवळून गेलं. देशद्रोह करणं अन् पाठीकडून सुरी भोसकणं हे मी मोठे अपराध मानतो. कोणत्याही परिस्थितीत हे कुकर्म मी करणार नाही. राजपरिवाराच्या कीर्तीचं रक्षण करणं हा माझा परमधर्म आहे. तो निभावणं हे माझं ध्येय आहे, पुढेही असेल.'' सेनापती दृढपणे बोलला.

सुशेमचा चेहरा पांढरा पडला. जरा दम देत तो म्हणाला, ''माझ्या आज्ञेचं पालन नाही करणार तुम्ही?

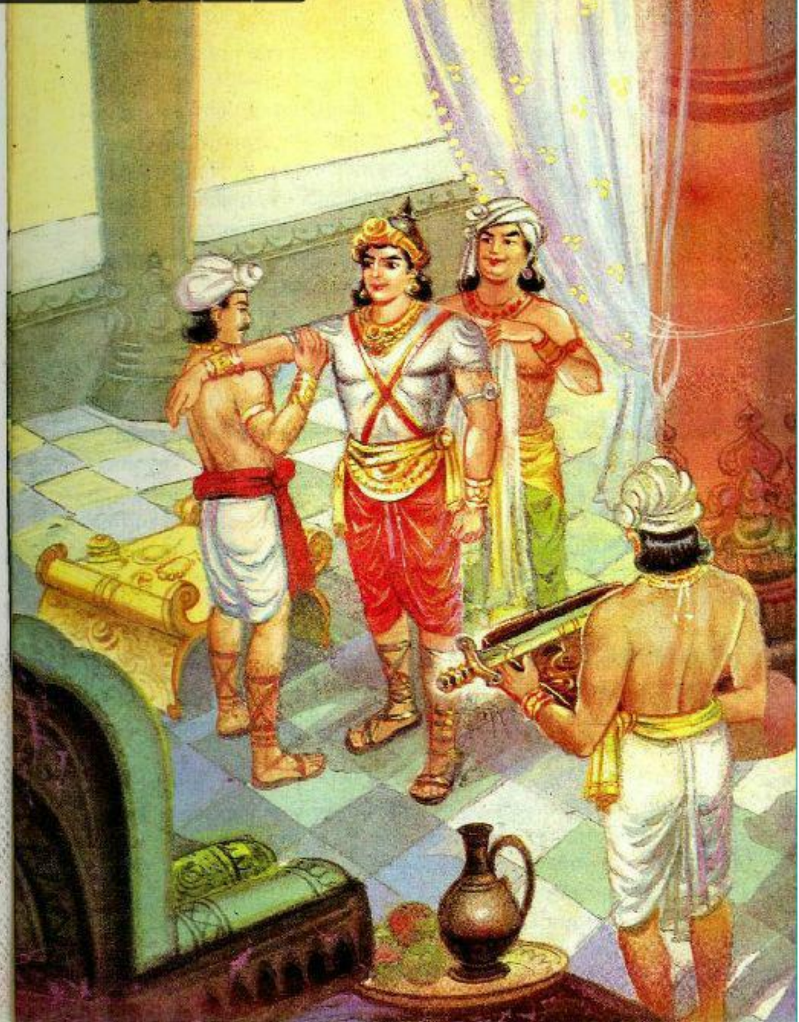
सेनापती गंभीरपणे उत्तरला, ''कदापि नाही!''

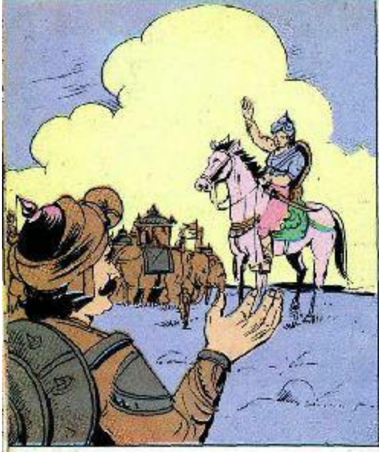
''ठीक आहे. मला दुसऱ्या सेनापतीची नेमणूक करावी लागेल.'' सुशेमने धमकी दिली.

''हुं! तो तर तुम्ही महाराज झाल्या-नन्तरचा प्रश्न आहे! राजपरिवारातच अशी कारस्थानं होऊ लागली, तर सिंहासन तरी कसं सुरक्षित राहील? युवराज, कृपा करून माझा सल्ला.....'' सेनापती पुढे काही बोलणार, इतक्यात ''तुमचा सल्ला स्वतः जवळच ठेवा; मला गरज नाही त्याची!'' असे म्हणत सुशेम पाय आपटत निघून गेला.

सुशेमच्या कपटनीतीमुळे, त्याच्या कुत्सित विचारांमुळे सेनापती फार दुःखी झाला. नंतर तो आपल्या कर्तव्यपूर्तीसाठी निघून गेला. त्याने स्वतःसमक्ष सैन्यदले तयार केली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळीच अशोक सैन्य घेऊन तक्षशिलाकडे रवाना झाला. थोडे दूरपर्यन्त त्याच्याबरोबर गेलेला सेनापती निरोप घेताना म्हणाला, ''युवराज, तुमच्या प्रयत्नात तुम्हाला यश मिळो. अंगावर

घेतलेल्या कामात यशस्वी व्हाल असा आशिर्वाद आहे माझा. तुमचं ध्येय सिद्ध होईल. आता आणखी एक मुख्य गोष्ट! बारा सैनिक योद्धे तुमचे अंगरक्षक असतील. तरीही स्वतःच्या सुरक्षिततेविषयी सदैव जागरूक रहा. विजयी होअून परत आलात म्हणजे आणखी काही सांगेन मी तुम्हाला." इतके बोलून सेनापती परत फिरला.

त्या दिवशी संध्याकाळी जरा अंधार झाल्यावरच सैन्य तक्षशिलाच्या सीमेजवळ पोचले, डोंगरपायथ्याशी सैनिकांनी तळ ठोकले. दुसऱ्या दिवशी सकाळी अशोकने आपले काही दूत बंडखोरांकडे पाठवून संदेश दिला. तोपर्यन्त बंडखोरांनी नगरातील सर्व राजप्रतिनिधींना बाहेर हाकलून दिले होते. काही प्रतिनिधींना मारूनही टाकले होते. आता तक्षशिला पूर्णतः बंडखोरांच्याच हाती होते.

अशोकने पाठवलेले दूत बंडखोरांना भेटून म्हणाले, "महाराज आजारी आहेत. अडचण कितीही गंभीर आणि विवादास्पद असली, तरी ती शांति पूर्वक मार्गानं सुधारली जाईल. महाराज चौकशी करतील, करणीय करतील." बंडखोरांनी आपल्या इच्छा व्यक्त करण्यासाठी मुदत मागितली. दूतांनी ते मान्य केले.

दूत जेंव्हा बंडखोरांना भेटायला गेले, तेंव्हापासूनच अशोकच्या आज्ञेने व्यापारी, भिकारी, प्रवासी अशा वेषात सैनिकांनी चुपचाप नगरात प्रवेश केला. बंडखोरांच्या हालचालींवर ते बारीक नज़र ठेवून होते.

दररोज़ अंधार पडल्यावर बंडखोर त्यांना चिथावणी देणाऱ्या ग्रीकांना एका इमारतीत भेटून पुढील कार्यक्रमाची आखणी करत. ती त्यांची नेहमीची पद्धत होती. त्या दिवशीही नेहमीप्रमाणे सर्वजण त्या इमारतीत भेटणार होते. अशोकला ही बातमी कळली अन् त्याच्या सल्ल्यावरून सैनिकांनी इमारतीला वेढा दिला. यानन्तर नगराबाहेर अुभी मगध सेना वादळासारखी आत घुसली.

बंडखोर व ग्रीकांनी इमारती बाहेर पडायचा खूप प्रयत्न केला. पण ते असफल झाले. इमारतीबाहेर ते येअूच शकले नाहीत. थोडा वेळ लढून ते अशोकच्या सेनेच्या स्वाधीन झाले.

बंडखोरांचेही आपले लहानसे सैन्य होते; परन्तु सैनिकांना पद्धतशीर लढायचे प्रशिक्षण

मिळालेले नव्हते. स्वतःचा कसा बचाव करावा हे ही त्यांना ठाअूक नव्हते. अशोकच्या सैन्याबरोबर नगरात निरनिराळ्या ठिकाणी ते लढले; पण अशोकच्या सैन्याला ते तोंड देअू शकले नाहीत. काही पळून गेले, तर काही मारले गेले.

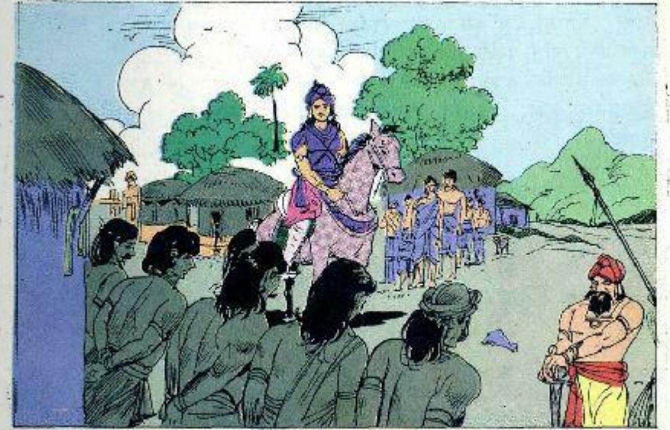
सकाळ होता-होता बंडखोरांचे सारे प्रयत्न फसले. अन् नगर परत अशोकच्या ताब्यात आले. बंडखोरांचे नेता आणि त्यांच्या मित्रांना कैद करून, त्यांचे हात मागे बांधून नगराच्या मध्यावर आणण्यात आले. नगराच्या मध्यावर एक समतल अन् अुंच चबुतरा होता. संपूर्ण शहरातल्या जनतेने तेथे जमावे अशी दवंडी पिटण्यात आली. काय चाललेय हे पहायला प्रजा अुत्सुक होती. चबुतऱ्याभोवती सर्वजण गोळा झाले.

घोड्यावर आरूढ झालेला अशोक थोड्याच वेळात तेथे पोचला. माना खाली घालून अुभ्या असलेल्या बंडखोरांना संबोधून तो म्हणाला, "तुम्हाला कसला त्रास होता, तर त्याबद्दल तुम्ही अधिकाऱ्यांजवळ बोलायला हवे होते. पण तसं न करता, तुम्ही बंड केलंत, मगधच्या अधिकाऱ्यांना मारून त्यांची मालमत्ता लुटलीत. ही दुर्बुद्धी तुमच्यात कशी अुपजली सांगा बरं!"

सर्वच गप्प होते. थोड्याच वेळात एकजण म्हणाला, "आम्ही इथल्या राजप्रतिनिधींना तक्रारी सांगितल्या होत्या, पण त्यांनी लक्ष दिलं नाही; आमची पर्वा केली नाही."

"अच्छा! मी मानतो की प्रतिनिधींनी तुमच्याकडे दुर्लक्ष केलं. पण राजधानीत येअून तुम्ही स्वतः राजा किंवा मन्त्र्यांशी बोलू शकला असतात ना! तसं का नाही केलंत तुम्ही?" अशोकने विचारले.

बन्दी याचे काही अुत्तर देअू शकले नाहीत. "राजाकडे तक्रार केली नाहीत, ही

चूक विसरून जा. पण आता हे सांगा कि, तुम्ही परक्या देशातल्या लोकांशी याबद्दल चर्चा का केलीत? त्यांच्याशी हातमिळवणी का केलीत? अशी काय जरूर पडली होती? आपल्या राज्यातल्या विषयात त्यांनी लक्ष का घालावं? का लुडबूड करावी?'' अशोक प्रश्न विचारत राहिला.

कैदी यावरही काही बोलले नाहीत. ''आता हे स्पष्टच झालंय की, ग्रीक आणि स्थानीय काही स्वार्थी प्रमुखांनी मिळून हे कारस्थान रचलंय. बंडखोरांचे हेच मूळ! एका काळी ग्रीक साम्राज्याचा हा भाग होता. मौर्य साम्राज्याचे संस्थापक चन्द्रगुप्त यांनी ग्रीकांना इथून पळवून लावलं; ग्रीक तो अपमान अजून विसरलेले नाहीत. त्यांच्या प्रयत्नांवरून हे स्पष्ट होतंय. पण त्यांच्याशी हातमिळवणी करून हे बंड सुरु करणारांबद्दल काय बोलू मी? त्यांच्या वागण्याचं समर्थन आपण कसं करावं? आपला देश दुसऱ्यांच्या हाती सोपवण्याची त्यांची प्रवृत्ती नीच आहे. क्षमा करायच्या लायकीचे नाहीत ते! त्यांना शिक्षा मिळायलाच हवी.'' अशोक गंभीरपणे म्हणाला.

बंडखोरांना कसली शिक्षा मिळणार हे जाणायला जनता अुत्सुक होती. मौन तोडत आता अशोक म्हणाला, ''आपल्या राज्यात परकीय लोकांना ज्यांनी प्रोत्साहन दिलं, त्या सर्वांना फाशी दिलं जाईल! त्यांना मदत करणाऱ्या राजद्रोह्यांनाही मृत्युदंड मिळेल.'' घोषणा करून अशोकने चेहरा वळवला.

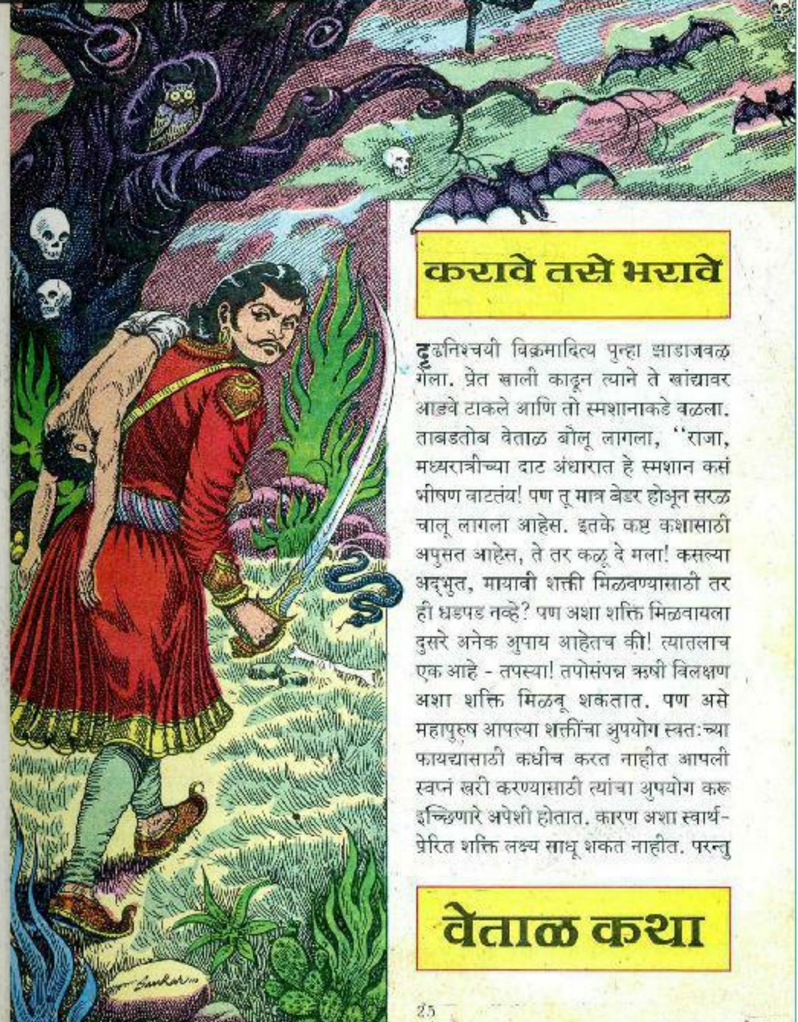
त्याबरोबर ''क्षमा करा युवराज! अजाणतेपणे चूक घडली आमच्या हातून! भविष्यात असं घडणार नाही! आम्ही पुढे सावध राहू! आम्हाला प्राणभिक्षा द्या!'' असे म्हणत कैदी रडू लागले.

पुन्हा त्यांच्याकडे वळून अशोक म्हणाला, ''द्रोह्यांना दया दाखवणं, त्यांना क्षमा करणं हे अुचित नव्हे असं म्हणतात. ही शिक्षा इतर सर्वांना जागरूक ठेवील. त्यांना ही एक प्रकारे धमकीच आहे.'' नंतर एकवार अधिकाऱ्यांकडे पाहून, आपल्या घोड्यावर टांग मारून अशोक शिबिरात निघून गेला.

त्याच क्षणी कैद्यांची कत्तल केली गेली. तिथलं वातावरण भयानक बनलं.

क्रमशः

करावे तसे भरावे

दृढनिश्चयी विक्रमादित्य पुन्हा झाडाजवळ गेला. प्रेत खाली काढून त्याने ते खांद्यावर आडवे टाकले आणि तो स्मशानाकडे वळला. ताबडतोब वेताळ बोलू लागला, ''राजा, मध्यरात्रीच्या दाट अंधारात हे स्मशान कसं भीषण वाटतंय! पण तू मात्र बेडर होअून सरळ चालू लागला आहेस. इतके कष्ट कशासाठी अपुसत आहेस, ते तर कळू दे मला! कसल्या अद्भुत, मायावी शक्ती मिळवण्यासाठी तर ही धडपड नव्हे? पण अशा शक्ति मिळवायला दुसरे अनेक अुपाय आहेतच की! त्यातलाच एक आहे - तपस्या! तपोसंपन्न ऋषी विलक्षण अशा शक्ति मिळवू शकतात. पण असे महापुरुष आपल्या शक्तींचा अुपयोग स्वतःच्या फायद्यासाठी कधीच करत नाहीत आपली स्वप्नं खरी करण्यासाठी त्यांचा अुपयोग करू इच्छिणारे अपेशी होतात. कारण अशा स्वार्थ-प्रेरित शक्ति लक्ष्य साधू शकत नाहीत. परन्तु

वेताळ कथा

या सामान्य नियमाविरुद्धही एका साधूने वर दिला, अन् तो सफलही झाला. भविष्यात तुला या अुदाहरणावरून मार्गदर्शन व्हावं, म्हणून तुला मी ती कहाणी सांगतो.'' अन् वेताळ गोष्ट सांगू लागला. -

पद्माकर व रत्नाकर हे दोघं भाअू. पद्माकर व्यापारात अुत्तम कमाई करत होता. आपल्याच व्यापारात भावानंही भागीदार व्हावं अशी इच्छा त्यानं व्यक्त केली; पण रत्नाकरनं त्याचा प्रस्ताव नाकारला. तो म्हणाला, ''मला दूर देशी जायची इच्छा आहे. तिथे जाअून काही शिकेन मी. तेंव्हा इस्टेटीत माझा जो काही वाटा असेल तो देअून टाक मला!

पद्माकरने पंचांच्या समक्ष पित्याने दिलेल्या इस्टेटीचे दोन सारखे भाग केले आणि एक भाग रत्नाकरच्या हवाली केला. ती संपत्ती घेअून तो निघून गेला. नंतर तो देशभर फिरला, सर्व सुखं अुपभोगली, जवळ होते ते सर्व घालवले आणि पुन्हा आपल्या गावात परत आला. सर्व संपत्ती चोरांनी लुटल्याचे भावाला सांगितले.

पद्माकरने भावाचे सांगणे खरे मानले आणि त्याला आपल्याबरोबर रहायला सांगितले. पण रत्नाकरने त्याचे आमन्त्रण नाकारत म्हटले, ''मी आत्माभिमानी आहे, स्वतःच्या पायांवर अुभं रहायची इच्छा आहे माझी! माझ्यावर विश्वास असेल, तर थोडे पैसे कर्ज म्हणून दे. व्यापार करून आपली स्थिती सुधारीन.''

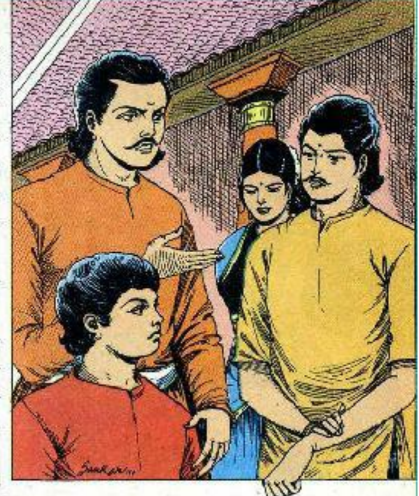
या बोलण्यावर हसून पद्माकर म्हणाला, ''अरे वा, आत्माभिमानी म्हणवतोस अन् माझ्याकडे कर्ज मागतोस? तुला तर स्वतःच्या कर्तुत्वावर अवलंबून असायला हवं. चांगला लायक आहेस तू. तुझी लायकी सिद्ध व्हावी म्हणून तुला आपली जबाबदारी ओळखायला हवी. लग्न केलंस की कळेल जबाबदारी म्हणजे काय असतं ते! गावातल्या धनवर्धनची मुलगी हेमा सर्वतोपरी तुझ्यालायक आहे. तिच्याशी लग्न कर. तिचे दागिने विकून आपला व्यापार सुरू कर. लग्नानन्तर नवराबायकोत तुझं-माझं असं काही नसतं. तेंव्हा त्या धनात तुझा आत्माभिमान आड नाही येणार.'' एक महिन्याच्या आतच रत्नाकरचे हेमाशी लग्न झाले. व्यापार करण्यात त्याला रुचि नव्हतीच. पण त्याचे दिवस मजेत जात होते. त्याला तीन मुलगेही झाले.

पद्माकरचा एकुलता एक मुलगा होता श्रीमुख. वयाच्या दहाव्या वर्षी त्याची आई वारली. पद्माकरचे बायकोवर प्राणापेक्षा अधिक प्रेम होते. तिच्या मृत्यूनंतर त्याच्या जीवनात विरक्ती आली. आपली सारी संपत्ती आणि आपला मुलगा श्रीमुख यांना आपल्या भावाहाती सोपवून तो हिमालयात निघून गेला. रत्नाकर आता खूपच धनवान बनला. हेमाही चांगली बुद्धिमान होती, त्यामुळे तिने नवऱ्याला धन व्यर्थ खर्चू दिले नव्हते.

परन्तु हे दांपत्य आता श्रीमुखच्या बाबतीत काळजीत पडले. पित्याची सगळी इस्टेट एक ना दिवस त्याच्या हाती द्यावीच लागणार होती. पण या दोघांनाही त्याची इस्टेट घशात घालायचा लोभ सुटला होता. त्यांनी एक युक्ती करायची ठरवली. ती म्हणजे - गोड गोड बोलून श्रीमुखला आपलंसं करून त्याला कुचकामी, निरुद्योगी बनवायचे.

एक दिवस रत्नाकर श्रीमुखला म्हणाला, ''शिक्षणामुळे मी व्यसनात अडकलो. आपल्या वाटची सगळी इस्टेट निकालात काढली. तुझ्या पित्यानं मग माझं शिक्षण थांबवलं अन् तेंव्हापासून मी चांगला माणूस बनलो. तूही न शिकण्यातच तुझं कल्याण आहे.''

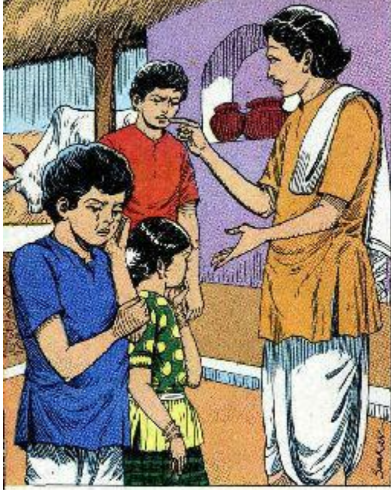
श्रीमुखने शिक्षण सोडून दिले. ''या गावात इतर कित्तीतरी माणसं आहेत; पण तुझ्या बापानं तुला माझ्याच स्वाधीन केलं की नाही? त्याचं बहुधा असंच मत असावं की, फक्त माझ्यामुळेच तुझं कल्याण होईल. तेंव्हा इथून पुढं तू माझंच सर्व काही ऐकायला हवं. दुसरं कोणी काहीही म्हणालं, तरी तिकडं

कानाडोळा करायचा. काय?'' रत्नाकर गंभीरपणे बोलला. अन् तेंव्हापासून श्रीमुख काकाचंच सारं ऐकू लागला, त्याप्रमाणे वागू लागला.

''धन शाश्वत नसतं. माणसानं खरं पाहता मेहनत करून आयुष्य कंठावं. आजपासून घरचं सगळं काम तू संभाळायला लाग.'' रत्नाकरने सांगितले. आणि तेंव्हापासून श्रीमुख घरच्या नोकरापैकीच एक बनला.

''तुला कदाचित् असं वाटत असेल की सगळं काम आम्ही तुझ्यावर टाकलं आहे, अन् बाकीचे आम्ही सारेजण काही कामच करत नाही. पण असल्या विचारांनी माणसाचं भलं होत नाही, त्याचं नुकसानच होतं. तुझी आई वारल्याबरोबर वडील स्वतःला

विचारातच हरवून बसले अन् घरदार सोडून निघून गेले. विचार करणं सोडून दिलं असतं, तर आज ते आपल्यात राहिले असते. तेंव्हा विचार करायचा भार तू माझ्यावर सोपव. समज, की आम्ही तुझे मालक आहोत. आमची सेवा करणं हाच आपला धर्म समज. तुझा अुद्धार होईल बघ.'' रत्नाकरने त्याला अुपदेश दिला.

जे लोक हे सारे पहात, ऐकत होते त्यांना याबद्दल फार वाईट वाटले. श्रीमुखबद्दल ते सहानुभूती दाखवू लागले. काही लोकांनी रत्नाकरजवळ तो अन्याय करत असल्याबद्दल बोलायचेही धाडस केले. पण त्यांना विरोध करत रत्नाकर म्हणाला, ''याचा बाप आहे संन्यासी. हाही संन्याशासारखा वागू पहातोय. गुरु शंकरनंतर आमच्या या श्रीमुखलाच हे शक्य झालं. आम्हालाही असंच जगावंसं वाटतंय, पण आम्ही काही तितके भाग्यवान नाही आहोत. आमची इच्छा तर आहे, की त्याला आमचं भाग्य मिळावं. पण नुसतं मनात आणून काय तसं घडत असतं? प्रत्येकाचं भाग्य निराळं!''

बोलणे ऐकून श्रीमुखला तर 'आपण किती भाग्यवान!' असे वाटले. अन् हे भाग्य काकामुळे मिळालंय; काकाही आपल्यासारखे भाग्यवान बनू इच्छित आहेत, पण त्यांना मात्र ते जमत नाहीय' असेही वाटले. हळूहळू हा विचार त्याच्या मनात पक्का रोवला गेला.

अशीच पाच वर्षे निघून गेली.

हिमालयात गेलेला पद्माकर मन:शान्तीसाठी तपस्या करत राहिला. त्यामुळे त्याला काही शक्ती प्राप्त झाल्या. आता मुलाला भेटायला अुत्सुक होअून तो गावी परत आला.

दाढीमिश्या वाढल्या असल्यामुळे रत्नाकर त्याला ओळखू शकला नाही. त्यानेही ओळख दिली नाही. साधू घरासमोर अुभा पाहून रत्नाकरने त्याला आत बोलावले.

रत्नाकरने श्रीमुखला साधूच्या सेवेला लावले. श्रीमुख मोठ्या श्रद्धाभक्तीने सेवेला लागला, त्याच्या गरजा पुरवू लागला. थोड्याच वेळात आपल्या मुलाचे घरातले स्थान पद्माकर समजून चुकला. आपल्या दु:खावर ताबा मिळवणे त्याला कठीण जाअू लागले. श्रीमुखला तो म्हणाला, ''मुला, अरे तू तर या घराचा मालक! नोकर बनायची अशी दु:स्थिती कशी अन् का तुझ्यावर येअून पडली?''

''हे माझं दुर्भाग्य नव्हे, सौभाग्यच आहे की!'' श्रीमुख स्पष्ट म्हणाला. ''अरे, तुझा काका दुष्ट आहे. फसवलंय त्यानं तुला!'' पद्माकर सूडभावनेने भरत बोलला.

साधूकडे नाराजीचा कटाक्ष टाकत धावत आत जाअून श्रीमुख रत्नाकरला म्हणाला, ''तो साधू तुम्हाला दुष्ट, धोकेबाज म्हणतोय काका! मला सहन नाही होत ते! मी नाही त्यांची सेवा करणार!''

श्रीमुखला बरोबर घेअून रत्नाकर साधूजवळ येअून म्हणाला, ''मला वाटलं होतं की आपण खरेच श्रेष्ठ साधू आहात. पण आपणही या बाकी लोकांप्रमाणेच मला दुष्ट, धोकेबाज म्हणताय! मला तुमचा संशय येतो आहे. माझा हा पुतण्या माझ्यावर प्राणापेक्षा जास्त प्रेम करतो. तो माझ्या अंगावर माशीही बसू देत नाही हे सत्य तुम्हाला कळलं तर बरं होईल.''

पद्माकरही नाराज होत म्हणाला, ''मी खराच साधू आहे. तुझी दगाबाजी ओळखलीय मी. तुला माझ्याबद्दल जो संशय आहे, तो दूर करण्यासाठी श्रीमुखला एक वर द्यायची माझी इच्छा आहे.' नंतर मुलाकडे पहात तो म्हणाला, ''दुसऱ्या कोणाचं नुकसान होणार नाही, अशी दक्षता घेअून तू वर माग.''

श्रीमुख रत्नाकरच्या तोंडाकडे पाहू लागला रत्नाकरने त्याला मानेने 'होय' म्हणायला सुचवले.

''मी मोठा भाग्यवान आहे. माझ्याबाबत सर्व विचार माझे काकाच करतात. त्यामुळे माझी स्वत:ची अशी काही इच्छाच नाही.'' श्रीमुख बोलला. रत्नाकर गर्वाने हसत म्हणाला, ''पाहिलंत? श्रीमुखला

स्वत:साठीही काही विचार करायची गरज नाहीय.''

आता सर्व परिस्थिती पद्माकरच्या लक्षात आली. भावाने आपल्या मुलाला पूर्णत: कुचकामी बनवलं आहे, हे त्याच्या लक्षात आले. अशा मुलाचं आता आपण कसं कल्याण करू शकू - या विचारात पडला तो.

रत्नाकर म्हणाला, ''श्रीमुख, साधुमहाराज इतका जोर देत आहेत, तर काही न मागणंही बरं नव्हे. तुझी स्वत:साठी काही इच्छा नसेल, तर माझ्यासाठी असा वर माग की, मी नेहमी सुखी, संतुष्ट रहावं. हे महाराज तो वर नक्की देतील!''

क्षणाचाही विलंब न करता श्रीमुख बोलू लागला, ''माझी अशी इच्छा आहे की, माझं सारं भाग्य काकांचं होवो. त्यांचं भाग्य माझं

होवो. त्यांना संतुष्ट ठेवायचा हाच एकमेव मार्ग समजतो मी.'' पद्माकरने यावर 'तथास्तु!' म्हटले. तो वर फलित झाला. त्या दिवसापासून श्रीमुख घराचा मालक झाला अन् रत्नाकर त्याच्या कुटुम्बासह नोकर बनला. स्वत:बद्दल काहीच न बोलता पद्माकर हिमालयात निघून गेला.

गोष्ट सांगून वेताळने विक्रमला विचारले, ''राजा, तान्त्रिकांशिवाय कोणीही साधु शक्तींचा अुपयोग स्वार्थासाठी करत नाही. ते साधुलक्षण नव्हे! तसं केल्यानं फळही मिळत नाही. पण पद्माकरनं स्वार्थानं आपल्या मुलाच्या भल्यासाठी वर दिला; आपल्या भावाचं नुकसान करणारा वर दिला. अन् आश्चर्य म्हणजे तो सफल झाला! तुला हे विचित्र नाही वाटत? धर्मविरुद्ध दिसत नाही?

विक्रम अुत्तरला, ''रत्नाकरची नियत खराब होती. अति लोभ त्याच्या मनात घर करून होता. त्यानं इतकाही विचार केला नाही की हा आपला सख्या भावाचा मुलगा म्हणजे स्वत:च्या मुलासारखाच आहे. त्याने श्रीमुखला पंगु, अकर्मण्य बनवले. विचारशक्तीही काढून घेतली त्याची! एकाद्या जड पदार्थासारखा बनवला त्याला! त्याची चेतनाच जणू काढून घेतली. नुसताच 'होयबा' बनवला त्याला ! पण असं करून स्वत: खणलेल्या खड्ड्यात तो स्वत:च पडला. धोकेबाज रत्नाकरच्या गोड गोड बोलण्यामुळे श्रीमुख स्वत:ला भाग्यवान समजू लागला होता. आपला काका भाग्यहीन आहे, असे त्याला वाटू लागले त्याचा हा विश्वास दृढ होत गेला. वर मागण्यात कुणाचं नुकसान करण्याचा त्याचा हेतु नव्हताच. अुलट परोपकार बुद्धीनंच त्यानं वर मागितला. त्यामुळे तो फलितही झाला. साधु संन्यासीच नव्हे, तर दुष्टांना जे कोणी दंड देतात तो धर्मसम्मतच असतो. पद्माकरची इच्छा असती, तर तो स्वत:च सर्व शक्तीनिशी रत्नाकरला शिक्षा करू शकला असता. पण त्यानं तसं केलं नाही. दुष्टांना दंड देण्यात प्रजाहित असतं, ते धर्मसम्मतही असतं. हा स्वार्थ नव्हे अन् धर्मविरुद्ध ही नव्हे!''

आता राजाचे मौन भंग करण्यात सफल झालेल्या वेताळाने त्याच्या हातावर तुरी दिली अन् प्रेतासह तो अदृश्य झाला!

भट्टचे वाक्चातुर्य

खूप जुनी गोष्ट. राजदरबारात नारायण भट्ट नावाचा एक खुशमस्कऱ्या होता. आपल्या समयसूचकतेने आणि वाक्चातुर्याने दरबारी मंडळींना अन् राजाला तो खूश करत असे. राजाने आपल्या किल्ल्याच्या दुसऱ्या बाजूला त्याला एक सुंदर घर बक्षिस म्हणून बांधून दिले होते.

कसलाही त्रास न होता नारायण भट्ट त्या घरात अनेक वर्ष आनन्दाने राहिला. पण नुकतेच काही दिवसांपूर्वी बहुमल नावाच्या एका मल्लाने त्याच्याजवळचे घर विकत घेतले अन् त्यात तो राहू लागला. बास! तेंव्हापासून भट्टची झोप अुडाली!

याचे कारण होता बहुमलचा पाळीव कुत्रा! तो रात्रभर भुंकत राही. त्याचा आवाजही फार मोठा होता. त्यामुळे भट्टला झोप येत नाहीशी झाली. त्याचा त्रास दिवसेंदिवस वाढतच चालला. थोडे दिवस त्याने सर्व सहन केले. पण परिस्थिती हाताबाहेर गेल्यावर तो बहुमलशी याबाबत बोलला. बहुमलला त्याने असे सुचवले की रात्री कुत्रा भुंकू नये अशी काही व्यवस्था त्याने करावी.

यावर जोराने हसत बहुमल म्हणाला, ''मी कुत्रा पाळल्यामुळे चोराचिलटांची भीती नसते मला. यात तुझंही कल्याणच आहे नं!''

''कल्याणाची गोष्ट देवाला ठाअूक ! तू आपल्या कुत्र्याला असं प्रशिक्षण दे, की तो नवीन माणसांना-चोरांना पाहूनच भुंकेल. तू जर तशी व्यवस्था न केलीस तर तुझ्या कुत्र्याचं तोंड कायमचं बन्द करायची अुत्तम व्यवस्था मी करीन!'' नारायण भट्ट धमकीच्या आवाजात बोलला.

त्याच्या बोलण्यावर व्यंगाने हसत बहुमल म्हणाला, ''तुला कदाचित वाटत असेल, की मी एक आपला गावठी कुत्रा.

नंदिता चव्हाण

ठेवलाय आणून! पण तो आहे शिकारी कुत्रा माणूसच काय, पण वाघ जवळ आला, तरी तो त्याचं नरडं पकडील.'' अन् त्याने घराचे दार बन्द केले.

यानन्तरही चारपाच दिवस भट्टने कुत्र्याची कटकट सहन केली. पण राहवेनासे झाल्यावर एका रात्री कुत्रा भुंकायला लागल्याबरोबर एक जाडशी लाठी घेऊन कुत्र्याजवळ जाऊन त्याने एक जोरदार प्रहार कुत्र्याच्या कमरेवर केला, त्यामुळे त्याचे पेकाटच मोडलासारखे झाले.

कुत्रा वेदनेमुळे जास्तच जोराने भुंकू लागला. बहुमल बाहेर येऊन म्हणाला, ''वा रे वा! इतक्या दिवसांनंतर माझ्या कुत्र्यानं चोर पकडला तर!'' अन् तो नारायण भट्टवर झडप घालू लागला.

इतक्यात ''थांब, मी चोर नव्हे! कुणाला पाहून भुंकावं, केंव्हा भुंकावं हे समजण्यासाठीच मी आत्ता कुत्र्याच्या पेकाटात लाठी मारलीय.'' भट्ट बोलला.

ते ऐकून रागाने धुमसत बहुमल म्हणाला, ''माझ्या कुत्र्याला मारायचं धाडस केलंस? काहीही झालं तरी मी सहन नाही करणार ते! पुन्हा कधी माझ्या कुत्र्याला असं मारलंस, तर तुझं कंबरडंही मोडीन मी'' बोलताना दातओठ चावत होता तो.

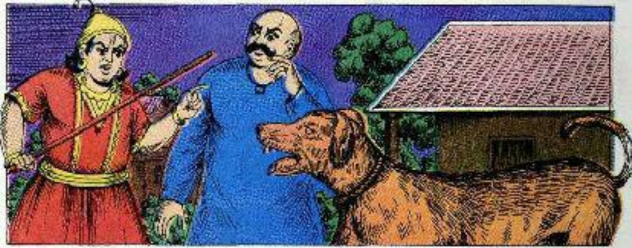
''तसं असेल तर मी त्याच्या डोक्यावर मारीन. बघ, पहात रहा.'' नारायण भट्ट बोलला.

बहुमल पायाखालच्या जमिनीवर पाय आपटत म्हणाला, ''तू डोक्यावर मारलंस, तर मी तुझं डोकं फोडीन; पायावर मारलंस, तर तुझे पाय कापून टाकीन समजलं?''

''होय छान समजलं! यापुढे रात्री तुझ्या कुत्र्यानं माझी झोप मोडली, तर मी त्याची शेपूट पिरगाळीन, त्याचे मऊ केस भादरून ते तुला दिसू नयेत म्हणून त्याचं चूर्ण करीन. तो वेदनेनं विव्हळत राहील, अन् तुलाच चावायला येईल.'' असे म्हणून भट्ट तिथून निघून गेला.

भट्टचे पांडित्य आणि बुद्धिमत्ता पाहून बहुमल अवाक् झाला. राजाने त्याला इतका सुन्दर बंगला बांधून का दिला हे ही त्याला समजले.

बहुमल भट्टच्या वाक्चातुर्यावर खूश झाला! त्याने कुत्रा रात्री भुंकू नये, असं प्रशिक्षण त्याला द्यायचे ठरवले.

समुद्रकिनाऱ्यावर सहल - १८

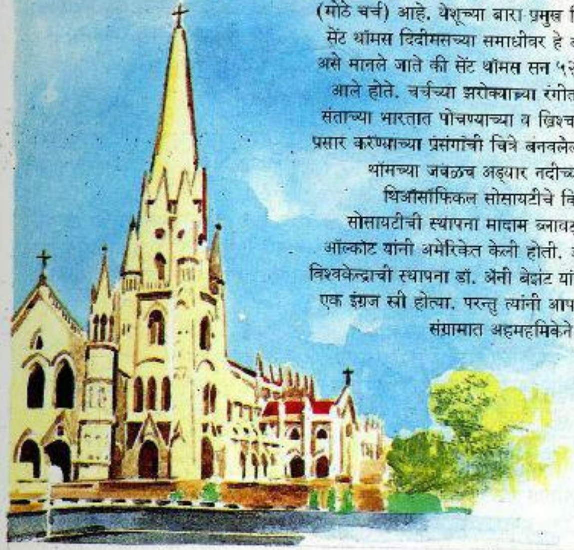
चेन्नै मधे

शब्दांकन - मीरा नायर ☆ चित्रकला : के एस गोपकुमार

सेण्ट जॉर्ज किल्ला तर बनला. परंतु ही नैसर्गिक बन्दर असलेली जागा नसल्यामुळे फ्रान्सिस डे ला चांगलेच फैलावर घेतले गेले. जहाजांना समुद्रात दूरवर लंगर टाकावा लागे आणि प्रवासी व माल लाकडी फळ्या जोडून बनवलेल्या चपट्या तराफ्यांवरून किनाऱ्यावर आणावे लागे. परन्तु १८८१ पर्यन्त मरीना बीचच्या उत्तरेला एक असे उत्तम कृत्रिम बन्दर बनवण्यात आले, की जे आज जहाजांच्या आवागमनाचे एक प्रमुख केन्द्र बनून आहे.

मरीना बीचच्या दक्षिण टोकावर सेंट थॉम बेसीलिका (मोठे चर्च) आहे. येशूच्या बारा प्रमुख शिष्यांपैकी एक सेंट थॉमस दिदीमसच्या समाधीवर हे बनवलेले आहे. असे मानले जाते की सेंट थॉमस सन ५२ मधे भारतात आले होते. चर्चच्या झरोक्याच्या रंगीत काचांमधे या संताच्या भारतात पोचण्याच्या व ख्रिश्चन धर्माचा इथे प्रसार करण्याच्या प्रसंगांची चित्रे बनवलेली आहेत. सेंट थॉमच्या जवळच अड्यार नदीच्या किनाऱ्यावर थिऑसॉफिकल सोसायटीचे विश्वकेन्द्र आहे. सोसायटीची स्थापना मादाम ब्लावट्स्की व कर्नल ऑल्कोट यांनी अमेरिकेत केली होती. अड्यारच्या या विश्वकेन्द्राची स्थापना डॉ. ॲनी बेझंट यांनी केली. त्या एक इंग्रज स्त्री होत्या. परन्तु त्यांनी आपल्या स्वातन्त्र्य संग्रामात अहमहमिकेने भाग घेतला.

सेण्ट थॉम बॅसिलिका

थिऑसॉफिकल सोसायटीचे ग्रन्थालय पौर्वात्य संस्कृति संबंधीच्या साहित्याचे सर्वात सुन्दर संग्रहांपैकी एक आहे. त्यात १,६०,००० छापील पुस्तके व ताडपत्रावर लिहिलेल्या सुमारे २०,००० पोथ्या आहेत.

कलाक्षेत्र सभामंडप

सोसायटीच्या अुद्यानात सर्व धर्मांची अुपासनागृहे आहेत. आणि २०० वर्षांचा जुना मानला जाणारा एक विशाल वटवृक्ष आहे. याच्या छायेत ३,००० माणसे एकाच वेळी सामावली जाअू शकतात.

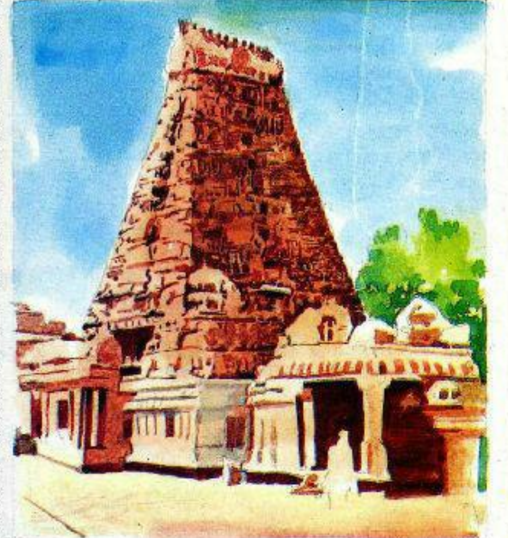
शास्त्रीय संगीत व नृत्याचे विश्वप्रसिद्ध केन्द्र 'कलाक्षेत्र' ही या सोसायटीपासून फार दूर नाहीय. याची स्थापना श्रीमती रुक्मिणीदेवी अरुंडेल यांनी सन १९३६ मधे केली. त्या स्वतः भरतनाट्यम्च्या सुप्रसिद्ध नर्तकी व थिऑसॉफिस्ट होत्या.

द. भारतातील प्रसिद्ध भारतनाट्यम् हा नृत्यप्रकार १९३० च्या दशकापर्यंत केवळ मंदिरातून देवदासीं द्वाराच सादर केला जाई. कुलीन घरातील मुली भरतनाट्यम् शिकतील अशी कल्पनाही अशक्य कोटीतील वाटे. पण श्रीमती अरुंडेल ही मनोवृत्ती बदलण्यात सफल झाल्या आणि आपल्या कलेच्या द्वारे त्यांनी चेन्नैला भरतनाट्यम्चे महान केन्द्र बनवले.

येथून जरासे दक्षिणेला गिंडी राष्ट्रीय अुद्यान आहे. आपल्या देशातील नैसर्गिक अुद्यानांपैकी हे एक असून येथे अजूनही काळवीट (काळी हरणे) आढळतात. तमिळनाडूचे राजभवन, इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी (आय. आय. टी) व भारतातील सर्वात जुने इंजिनिअरिंग कॉलेज - गिंडी इंजिनिअरिंग कॉलेज - याच अुद्यानाच्या आवारात आहेत. भारतातच येथून राहिलेले अमेरिकन सर्पप्रेमी रोम्युलस व्हिटेकर यांनी आपले सर्पोद्यानही येथेच बनवले आहे. यात आपण भारतातील विविध जातीचे साप पाहू शकतो, त्यांना स्पर्श करू शकतो व त्यांचे फोटोही काढू शकतो.

अशी एक कथा आहे की, शिव-पार्वती एकदा आपसात गप्पा मारत बसले होते. पार्वतीचे लक्ष दुसरीकडेच कुठे होते. शंकराला वाटले की, 'ती आपले बोलणे ऐकत नाहीय.' त्यांनी शाप देअून पार्वतीला लांडोर बनवले. पार्वतीने लांडोर (मयिल) रूपात तपस्या करून शिवाला प्रसन्न केले व आपले

पहिले रूप परत मिळवले. तिने तप केलेल्या स्थानाला मैलापुर (मयूरपुर) म्हणतात.

पार्थसारथी मन्दिर

कपालीश्वर मन्दिरात पुन्नै वृक्षाच्या छायेत बनलेल्या देवकुळात आजही लांडोर रूपातल्या पार्वतीची पूजा केली जाते. हा वृक्ष चेन्नैमधील सर्वात जुन्या वृक्षांमधे गणला जातो.

कपालीश्वर मन्दिरापासून थोड्या अंतरावर लूज चर्च आहे. हे चेन्नैमधील सर्वात जुन्या चर्चेस्पैकी एक असून ते १५४७ ते १५८२ च्या काळात पोर्तुगीजांनी ज्योतिर्मयी माता मरियमच्या सन्मानार्थ बांधले आहे. कथा अशी की एक पोर्तुगीज जहाज समुद्रात बुडाले. त्यातले काही नावाडी पोहत राहिले. त्यांना एक तीव्र प्रकाशाची ज्योत दिसली व त्या दिशेने पोहत ते किनाऱ्यावर सुरक्षित पोचले. परन्तु तिथे पोचताच ज्योत मात्र अदृश्य झाली! कृतज्ञतेने ज्योत दिसल्याजागी त्या नाविकांनी हे चर्च बांधले.

ट्रिप्लिकेन ही १४०० वर्षांची जुनी वस्ती असून, येथे एक पार्थसारथी मन्दिर आहे. हेही चेन्नैमधील सर्वात जुन्या बांधकामांपैकी एक होय. येथे श्रीकृष्णाची पार्थाच्या (अर्जुनाच्या) सारथीच्या रूपात पूजा केली जाते.

ट्रिप्लिकेनच्या पुढे चेन्नैच्या पूर्वभागात वल्लुवर कोट्टम् आहे. हा एक विशाल सभामंडप असून तो ई.स.पू. च्या पहिल्या शतकातील तमिळ संत कवि तिरुवल्लुवरच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ नुकताच बांधण्यात आला आहे. तिरुवल्लुवरचा १,३३० तमिळ सूत्रे असणारा महान् नीतिग्रन्थ या मंडपाच्या खांबांवर कोरलेला आहे. खांब ग्रेनाइट दगडाचे बनवले आहेत.

हे मंदिर म्हणजे ३३ मीटर अुंच असा रथच आहे. यात तिरुवल्लुवरचा पूर्णाकृति पुतळा स्थापन केलेला आहे. रथ ज्या चबुतऱ्यावर बनला आहे, त्यावर तिरुकुरळच्या १३३ अध्यायांची अुठाव चित्रे

बनवलेली आहेत. या मंडपात एकाच वेळी ४,००० माणसे बसू शकतात. आशियातील हा सर्वात मोठा सभामंडप मानला जातो. आणखी एक अुल्लेखनीय अुपासना स्थल म्हणजे अण्णा सालै (माअुंट रोड) च्या एका कोपऱ्यावर असणारी थाअुजंड लाईट्स् मशीद. या मशिदीत १००० दिवे लावले जात असत.

चेन्नैचे कोडम्बाक्कम् अुपनगर 'दक्षिणेचे हॉलिवुड' म्हणवले जाते. येथे अनेक फिल्म स्टुडियो आहेत. यात दक्षिण भारतातील सर्व भाषांतून आणि हिन्दीतूनही फिल्मस् बनतात. विदेशी फिल्मस्चे डबिंगही येथे केले जाते.

चैन्नैचा सर्वात जुना व प्रसिद्ध औद्योगिक भाग आहे पेरम्बूर. येथील इण्टिग्रल कोच फॅक्टरी पूर्ण देशात प्रसिद्ध आहे. येथे आगगाडीचे डब्बे बनवले जातात. फॅक्टरीचे हॉस्पिटल हृदयाच्या शस्त्रक्रियेसाठी प्रसिद्ध आहे. पेरम्बूर जवळच काशी विश्वनाथ मन्दिर आहे. दरवर्षी तिरुपतीच्या भगवान वेंकटेश्वराला अर्पण केल्या जाणाऱ्या छत्र्या एक रात्र इथे ठेवून नंतर तिरुपतीला रवाना होतात.

मंदिराबरोबरच तावकर धर्मशाळा नावाची एक धर्मशाळा आहे. १७६० च्या आसपास प्रथम चेन्नैमधे रहायला आलेल्या गुजराथी परिवारातील एक असणाऱ्या तावकर परिवाराने ही धर्मशाळा बांधलेली आहे. एके काळी तावकर हे चेन्नैमधील एक प्रसिद्ध जव्हेरी होते. १८०४ मधे या परिवारातील दोन स्त्रियांनी एक ट्रस्ट स्थापन केला. यांच्या दानातून हे मन्दिर बांधण्यात आले.

संत कवि तिरुवल्लुवर

वल्लुवर कोट्टम्

दिवा-स्वप्न

रतनपुर गाँवच्या एका शेतकऱ्याचा राही नावाचा एक तरूण मुलगा होता. शेतीच्या कामात आपल्या बापाला तो मुळीच मदत करत नसे. राजकन्येशी लग्न करून राजा बनायचे दिवास्वप्न तो सदा न् कदा पहात असे. बापाने त्याच्या या तऱ्हेवाईकपणाला कंटाळून त्याला घरातून हाकलून दिले.

राहीला बापाचे हे कृत्याही शुभसूचकच वाटले. सरळ राजधानीला जाअून तो आपला मामा कालू याच्याकडे पोचला. या मामाने पूर्वी राजाच्या सेनेत काम केले होते. साहस व धैर्य या गुणांबद्दल राजाकडून त्याला पारितोषिकही मिळाले होते. त्याची मुलगी मल्लिका ही राजकुमारी प्रियंवदा हिची प्रमुख परिचारिका होती.

सुंदर व धष्ट-पुष्ट राही कालूला खूपच आवडला. त्याला पाहून कालूला आनन्द वाटला. अशा तरुणाला राज-दरबारात सहजपणे नोकरी मिळून जाई. म्हणून कालूने विचार केला की, याला अगोदर नोकरी लावून देअू अन् नंतर आपल्या मुलीशी त्याचे लग्न लावून देअू. घरजावई बनून आपल्याच घरी राहील तो.

आपला हा विचार त्याने राहीला सांगितला. राजदरबारात नोकरी मिळण्याच्या कल्पनेने तो खुश तर झाला. पण मल्लिकाशी लग्न मात्र त्याला पसंत नव्हतं. आपला हा विचार त्याने प्रकट होअू दिला नाही. मनात त्यानं विचार केला - गड तर जिंकू, मग पाहू लग्नाचे काय ते! त्याने मामाला होकार दिला.

अगोदर राहीला सैनिकाची नोकरी मिळवून द्यायचा कालूचा विचार होता. पण त्याने या नोकरीला नकार दिला. त्याने स्पष्टच सांगितले की, 'ढाल-तलवार बर्छी घेअून नगरापासून दूर डोंगराळ भागात फिरणं

धरणीधर गुर्जर

आपल्याला आवडणार नाही.' यावर कालू म्हणाला, "तर मग पहारेकऱ्याचं काम घे आणि रात्री नगरातल्या रस्त्यांवर पहारा दे." त्याने हे कामही नाकारले. 'रात्री नगरातल्या रस्त्यांवर फिरून दमछाक करणं आपल्याला मुळीच आवडणार नाही' असे त्याने सांगून टाकले.

दोघांचे बोलणे ऐकून राहीला न विचारताच मल्लिकाने त्याला एक नोकरी मिळवून दिली. आता त्याचे काम होते - रात्री किल्ल्यात राहून प्रत्येक प्रहराची घंटा वाजवून वेळ सूचित करणे.

नोकरी करायला लागून दिवस, आठवडे अन् महिनेही निघून गेले. पण राजकुमारीचे नुसते दर्शनही त्याला लाभले नाही.अगदी रहावेनासे झाल्यावर त्याने एका माळ्याला 'राजकुमारी या बाजूला केंव्हा केंव्हा येते' याबद्दल विचारले.

म्हातारा माळी हसून म्हणाला, "अरे, राजकुमारीला इकडे यायची काय गरज? समोर भिंत आहे नं, त्याच्या पलिकडे ती अुद्यानात आपल्या सख्यासह खेळते, तिथल्या तलावात जलक्रीडा करते आणि नंतर अंत:पुरात निघून जाते. राजकन्येला पहायची तुझी इतकी तीव्र इच्छा असेल, तर एक-दोन महिने धीर धर. राजा तिच्यासाठी वरसंशोधन करत आहे. विवाहाच्या वेळी तर आपल्यासारखे सर्वचजण तिला पाहू शकू."

राजकुमारीच्या विवाहाबद्दल ऐकून राही फार चिंतेत पडला. आपले हृदय बंदच पडेल असे त्याला वाटले. अुशीर झाला तर ती हातची निसटेल असे वाटून तिला भेटायचा एक अुपाय त्याने शोधून काढला. दुसऱ्या दिवशी राजकुमारीसाठी फुले घेअून जाणाऱ्या दासीला तो भेटला. बोलण्यात गुंतवून तिला न कळत बरोबर लिहून आणलेली चिठ्ठी त्याने फुलांच्या परडीत लपवली.

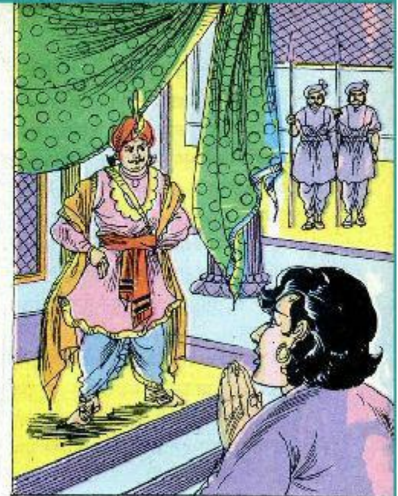
पत्रात त्याने लिहिले होते, "आपणासाठी मी फार दूरच्या गावाहून इथे आलो आहे. त्यासाठी मी एक जंगल पार केले, दोन नद्या ओलांडल्या आणि डोंगराळ मुलुखातून चालत आलो. इतके कष्ट मी केवळ आपणासाठीच केले. रात्री घंटा वाजवण्याचं कामही मी आपणासाठीच स्वीकारलंय. आपला - राही."

दासी परडी घेअून निघून तर गेली; पण आता इकडे राहीला भीती वाटू लागली. त्याने ऐकले होते की राजा शासनाच्या बाबत फार

कडक आहे. कोणावर खप्पा मर्जी झाली, तर तो स्वत:वर ताबा ठेवू शकत नाही. गुन्हेगाराला अत्यन्त कडक शिक्षा देतो. किल्ल्यातले इतर नोकर यासंबंधी निरनिराळ्या गोष्टी सांगत असतात. त्याच्या मनात आले, "माझं नशीब बरं नसेल, तर ती चिठ्ठी वाचून राजकुमारी चांगलीच भडकेल अन् ती चिठ्ठी आपल्या पित्याला दाखवेल. मग भरलीच की आपली कंबख्ती! राजा आपली चांगलीच चामडी लोळवेल. आपले तुकडे तुकडे करून कोल्ह्या-गिधाडांपुढे टाकेल."

विचार करता करता त्याची काळजी वाढत गेली अने त्याचे मानसिक संतुलन बिघडले. अुन्माद झाल्यासारखा वागू लागला तो. पहिल्या प्रहराची घंटा त्याने वाजवलीच नाही. आणि दुसऱ्या प्रहराला एकदम तीन टोल वाजवले!

तीन टोल ऐकून राजा दचकून आपल्या बिछान्यावर अुठून बसला. दररोज तिसऱ्या प्रहरी जागायची त्याची सवय होती. दासी येअून त्याला अुठवत असत. पण आज तसे घडले नाही .त्याला याचे आश्चर्य वाटले आणि नाराज होअून त्याने टाळी वाजवली. आवाज ऐकून दासी धावत आल्या. राजाने त्यांना चांगलेच फैलावर घेतले. नंतर आन्हिके अुरकून तो न्याहारीसाठी मुदपाकखान्याकडे वळला. पण तिथे तर अंधारच अंधार होता. हताश झालेल्या राजाला 'असे का होत आहे' हे समजेना. विचार करत तो बसून राहिला. बराच वेळ झाला, तरी चौथी घंटा वाजलीच नाही. तेंव्हा पहारेकऱ्याला बोलावल्यावर राजाला समजले की अजून तिसरा प्रहर संपायला पुष्कळ अवकाश आहे. हे

समजल्यावर राजा संतापला व त्याने राहीला बोलावून घेण्याची आज्ञा दिली.

राजाकडून बोलावणे आल्यावर आपल्या पत्राबद्दल त्याला कळले असल्याची राहीची खात्री झाली. आता आपल्याला नक्कीच फाशी दिली जाणार असे वाटून तो घाबरत, थरथर कापत शिपायांबरोबर जाअून राजासमोर कसाबसा अुभा राहिला.

त्याला पाहिल्याबरोबर राजाने विचारले, "अरे, रात्री घंटा तूच वाजवतोस ना?"

राहीच्या तोंडून शब्द फुटत नव्हता. कापत-कापत त्याने होकारात्मक मान हलवली.

त्याची दयनीय अवस्था पाहून राजाला खरोखरच त्याची दया आली. आता काहीशा आश्वासक आवाजात त्याने विचारले, "तू

किती वर्षं हे काम करत आहेस?" "तिसरा महिना चाललाय महाराज!" राही भीत-भीत अुत्तरला. एकवार त्याच्याकडे आपादमस्तक नजर टाकून राजा हसत म्हणाला, "तू चांगला धष्टपुष्ट अन् बलवान दिसतोस. तुला तर सैनिक म्हणून नोकरी मिळायला हवी होती. पण कोणी तुला हे घंटा वाजवायाचं काम दिलं, कुणास ठाअूक! आता एक आठवडाभर नीटपणे हे काम संभाळ. नंतर सेनापतीला सांगून तुला सैन्यात भरती करवीन."

पण अजूनही त्याचे थरथरणे संपले नव्हते. बचावल्याच्या आनन्दात तो तेथून हळूहळू निघाला. पण अजूनही डोक्यावर काळजी होतीच की राजाला पत्राची गोष्ट कळेल अन् मग आपली खैर नाहीच!

मान खाली घालून तो किल्ल्याच्या प्रवेश द्वाराकडे जाअू लागला, अन् मल्लिका समोरून आली. ती म्हणाली, "अरे माझ्या भोळ्या साजणा! मला माहीत आहे की, आपलं कुग्राम सोडून तू माझ्यासाठीच इथे आला आहेस? पण आपल्या मनची गोष्ट सांगायला तुला ती फुलांची टोपलीच मिळाली? मी त्या माळा राजकुमारीसाठी बनवते. बरं झालं ती चिठ्ठी माझ्याच हाती लागली. राजकुमारीच्या हाती पडली असती, तर तुझं डोकं कापून किल्ल्याच्या द्वारावरच लटकावलं असलं तिनं. तिला वाटलं असतं की, तू प्रेमपत्र तिलाच लिहिलं आहेस! बाबा दोन-चार दिवसातच आपल्या दोघांचं लग्न करून देणार आहेत. अन् चिठ्ठीवर माझं नाव लिहायचीही लाज वाटली तुला? शेवटी खेडवळच ना तू?" अन् हसत हसत ती अंतःपुराकडे निघून गेली.

मल्लिकाचे बोलणे ऐकून पहाडाचे ओझे डोक्यावरून दूर झाल्यासारखे वाटले राहीला. आता जरा निश्चिन्त होअून तो विचार करू लागला, "मूर्ख बनून केवढी मोठी चूक केली होती मी? जरा इकडं-तिकडं झालं असतं तर फाशी झाली असती मला. बरं झालं, वाचलो! माझ्यासारख्यानं दिवसा स्वप्न पहाणं बरं नव्हे. आपल्या मर्यादेतच रहावं आपण, अन् शक्तीनुसार काम करावं. जमिनीवर अुभा राहून आकाशाला स्पर्श करू पाहीन, तर असंच फळ मिळेल. मल्लिकानं वाचवलं नसतं, तर काय झालं असतं माझं? मला राजकुमारी नकोच. मल्लिकाच बायको म्हणून योग्य आहे आपल्याला!"

चान्दोबा

सोनेरी क्षण - १२

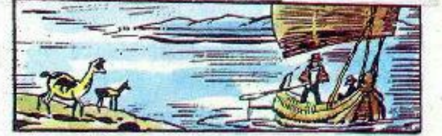

१. ... विषुववृत्ताजवळ पेंग्विन पक्षी?
जगात फक्त या द्वीप समूहातच अुष्ण कटिबंधातील कासवे, मोठ-मोठ्या इग्वाना पाली यांच्याबरोबरच पेंग्विन पक्षीही सहजीवन जगतात.

जगात हे कोठे आढळेल?

२. .... सर्वात लहान देश?
हा फक्त अर्धा वर्ग कि.मी. क्षेत्र असणारा देश असून त्याची लोकसंख्या हजारभरच आहे. हा सर्वात लहान देश असूनही त्यांचा आपला स्वतन्त्र ध्वज असून आपले राष्ट्रगीत ही आहे.

३. ... सर्वात अुंचावरचे सरोवर?
टिटिकाका सरोवर समुद्रसपाटीपासून ३८११ मीटर्स अुंचीवर असून त्याची लांबी १९० कि.मी व खोली २७५ मी. इतकी आहे. याने ०९६५ वर्ग कि.मी. इतके क्षेत्र व्यापलेले आहे.

४. ... सर्वात रुंद असणारा लांबच लांब पुल?
याला त्या प्रदेशात 'ओल्डकोट हँगर' असे संबोधतात. यावरून रहदारी १९३२ मध्ये सुरू झाली. पुलाची रुंदी ४८.८ मी. असून एकाच वेळी एकाला एक समान्तर अशी आठ वाहने त्यावरून जाअू शकतात.

५. ... अुंदरांना मान देणारे मन्दिर?
पांढऱ्या संगमरवराने बनवलेल्या कर्णीमातेच्या या मन्दिरात अुंदरांना मान दिला जातो. भक्तिपूर्वक त्यांना खायला दिले जाते व त्यांचे रक्षण केले जाते.

कथा कोडे

डॅनियल डेफोने लिहिलेल्या सुप्रसिद्ध रॉबिन्सन क्रूसो या कादंबरीतला हा एक परिच्छेद आहे. त्यातली चूक शोधून काढता येईल? शोधा बरे! ..."मध्यान्ह वेळेनंतर थोड्याच वेळात समुद्र अगदी शान्त दिसू लागला. फार उकडू लागल्यामुळे मी अंगावरचे कपडे उतरवले आणि समुद्रात शिरलो. पण बोटीजवळ आल्यावर अडचणीत भरच पडली. बोटीवर चढायचे कसे?

नंतर बोटीवरून लोंबणारा एक दोर मला दिसला. त्याच्या साह्याने मी बोटीच्या पुढील भागावर चढलो. बोटीवरील खाद्य पदार्थ पाण्याने भिजले नव्हते अन् उत्तम खाण्यायोग्य अवस्थेत होते. मी ब्रेडच्या खोलीत गेलो. आणि बिस्किटे आपल्या खिशात भरून घेऊन आरामात खाऊ लागलो."

हस्तव्यवसाय

पक्षी पिंजऱ्यात पकडा

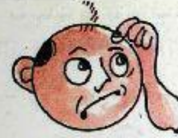
कार्डबोर्डचा ४ x ४ सें. मी. चा तुकडा कापा.

पुठ्ठ्याच्या समोरासमोरील दोन बाजूंच्या मध्यांवर बोटे आत घालता येतील अशी दोऱ्याची लूप्स बांधा

पुठ्ठ्याच्या एका बाजूवर पक्ष्याचे व दुसऱ्या बाजूवर पिंजऱ्याचे चित्र काढा.

पुठ्ठ्याची लूप्स धरून पुठ्ठा गोल फिरवून दोऱ्याला पीळ देऊन् नंतर लूप्स खेचा. पुठ्ठा गरगरा फिरू लागेल व पक्षी पिंजऱ्यात बंद असल्यासारखे भासेल.

बुद्धीला खाद्य देणारे प्रश्न

१. घोड्याला सहा पाय केंव्हा असतात?

२. लहानसा उंदीर आणि हत्ती यांचे वजन सारखेच केंव्हा असते?

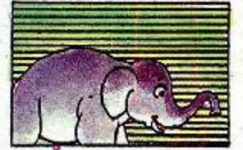
३. ९+९+९+१+१ ची बेरीज केंव्हा २० होईल?

४. "मी आपल्या मित्राकडे गेलो होतो. तियून निघणार, इतक्यात त्याचा भाऊ बाहेरून आला व सांगू लागला, "मधल्या रस्त्याने जाऊ नका हं ! तिथे एक साप झोपलेला आहे. विषारी साप असावा असं वाटतंय."
मी त्याला विचारले, "तू कसा सुरक्षित आलास?" "मी येत असताना तो डोळे मिटून झोपलेला होता. पण आता जागा झाला असेल." तो उत्तरला.
मी ओळखले की तो माझी चेष्टा करत आहे. म्हणून मी त्या रस्त्यानेच गेलो. मला वाटल्याप्रमाणेच साप तिथे नव्हता. मित्राचा भाऊ खोटे बोलत असल्याचे मी कसे ओळखले हे सांगू शकाल?

५. हत्तीला आठ पाय केंव्हा असतात?

६. दोन हात असूनही आपले तोंड कधीही धुवू शकत नाही असे काय?

७. गळा आहे, पण गिळू शकत नाही असे काय?

८. युद्धात एका सैनिकाचा एक हात कापला गेला. तो नेपोलियन बोनापार्टकडे आला. नेपोलियनने त्याच्या साहसाची स्तुती केली अन् एक पदक देत त्याला म्हटले, "तू जो हात घालवलास त्यासाठी हे पदक!" "माझा दुसरा हातही गेला असता, तर आपण मला काय दिले असते?" सैनिकाने विचारले, "तुला एक मोठे अधिकाऱ्याचे पद दिले असते." नेपोलियने सांगितले.

दुसऱ्याच क्षणी त्या सैनिकाने म्यानातून तलवार काढून आपला धडका हात कापून टाकला!

तुम्ही ही घटना खरी मानाल? मग ती खोटी असल्याचे कसे ओळखलेत?

कथा कोडे

डॅनियल डेफोने लिहिलेल्या सुप्रसिद्ध रॉबिन्सन क्रूसो या कादंबरीतला हा एक परिच्छेद आहे. त्यातली चूक शोधून काढता येईल? शोधा बरे! ..."मध्यान्ह वेळेनंतर थोड्याच वेळात समुद्र अगदी शान्त दिसू लागला. फार उकडू लागल्यामुळे मी अंगावरचे कपडे उतरवले आणि समुद्रात शिरलो. पण बोटीजवळ आल्यावर अडचणीत भरच पडली. बोटीवर चढायचे कसे? नंतर बोटीवरून लोंबणारा एक दोर मला दिसला. त्याच्या साह्याने मी बोटीच्या पुढील भागावर चढलो. बोटीवरील खाद्य पदार्थ पाण्याने भिजले नव्हते अन् उत्तम खाण्यायोग्य अवस्थेत होते. मी ब्रेडच्या खोलीत गेलो. आणि बिस्किटे आपल्या खिशात भरून घेऊन आरामात खाऊ लागलो."

हस्तव्यवसाय

पक्षी पिंजऱ्यात पकडा

कार्डबोर्डचा ४ x ४ सें. मी. चा तुकडा कापा.

पुठ्ठ्याच्या समोरासमोरील दोन बाजूंच्या मध्यांवर बोटे आत घालता येतील अशी दोऱ्याची लूप्स बांधा

पुठ्ठ्याच्या एका बाजूवर पक्ष्याचे व दुसऱ्या बाजूवर पिंजऱ्याचे चित्र काढा.

पुठ्ठ्याची लूप्स धरून पुठ्ठा गोल फिरवून दोऱ्याला पीळ देऊन नंतर लूप्स खेचा. पुठ्ठा गरगरा फिरू लागेल व पक्षी पिंजऱ्यात बंद असल्यासारखे भासेल.

महाभारत

दुर्वास आणि त्याच्या हजार शिष्यांची भोजनाची व्यवस्था कशी करावी हे द्रौपदीला सुचत नव्हते. कोणताच उपाय न सापडल्याने शेवटी तिने श्रीकृष्णाचा धावा सुरु केला. कृष्ण लगेच तिच्या समोर उभा ठाकला. त्याच्या पावलांना स्पर्श करत द्रौपदी म्हणाली, "दुर्वास गंगास्नान करून आता कोणत्याही क्षणी इथे हजर होतील अन् भोजन वाढावे लागेल. अक्षय-पात्रात तर आत्ता थोडेही अन्न नाहीय. काय करू आता मी ?"

"दुर्वासाची गोष्ट देवालाच ठाऊक. पण आत्ता मला मात्र फार भूक लागली आहे. माझी भूक भागव आधी !" कृष्ण बोलला.

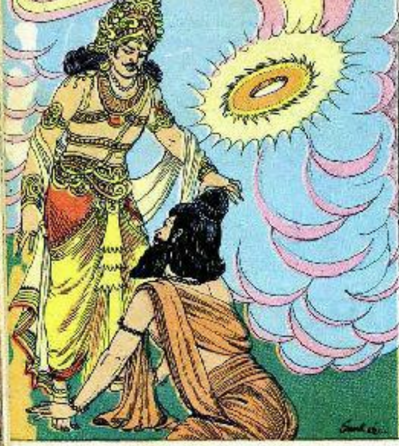
संकोचत द्रौपदी म्हणाली, "जोपर्यंत मी जेवत नाही, तोपर्यन्तच त्यातून अन्नपदार्थ मिळतात, पण मी तर आता भोजन करून चुकलेय. तूच माझी परीक्षा पाहू लागलास, तर माझं काय होईल बाबा ?"

"मी इथं भुकेनं मरतोय अन् तुला चेष्टा सुचतेय ? तुझ्या अक्षय पात्रात असेल, तितंकच दे ना. घेऊन ये ते पात्र." कृष्ण बोलला.

द्रौपदी पात्र घेऊन आली. त्यात तळाला एका बाजूला एक अन्नकण चिकटलेला होता. तो कण काढून कृष्णाने आपल्या मुखात घातला अन् ढेकर देऊन म्हणाला, "भरलं माझं पोट !"

आता भीमाला कृष्ण म्हणाला, "गंगातटाकी जाऊन दुर्वासांना सांग की लवकर या, भोजन तयार आहे."

भीम तेथे पोचण्यापूर्वीच दुर्वास व त्याच्या शिष्यांची पोटे भरली होती. त्यांना ढेकर येत होते. शिष्य गुरुकडे जाऊन म्हणाले, "गुरुजी असं वाटतंय की आम्ही जरा जास्तच खाल्लं आहे. आपण उगीचच धर्मराजाला भोजन तयार ठेवायला सांगितलंय. या परिस्थितीत

आम्ही कणभरही अन्न खाअू शकणार नाही.

दुर्वास त्यांना म्हणाला, ''आपण धर्मराजावर अन्याय केलाय. तो कोणी सामान्य माणूस नव्हे. आपल्याकडे त्यानं नुसता रागाचा कटाक्ष टाकला, तरी आपली राख होईल ! माझ्या हातून एकदा अंबरीषचा असाच अपमान झाला. आता आपल्या समोर एकच अुपाय आहे. धर्मराजाला न सांगता आपण इथून पळून जाअूया.'' सर्वजण ताबडतोब तेथून निघून गेले.

एकदा अंबरीषाने द्वादशी व्रत केले आणि समाप्तीनंतर ब्राह्मणांसह तो भोजनासाठी बसला. इतक्यात दुर्वास तेथे आला. अंबरीषाने त्यालाही भोजनाचे आमन्त्रण दिले. दुर्वास स्नानाला गेला अन् परत आलाच नाही. खूप वेळ गेला. द्वादशीच्या दुसऱ्या दिवशी अुपास सोडल्याने फलप्राप्ती झाली नसती. पण अतिथि आल्याशिवाय आपण भोजन करणेही पाप असल्याने अंबरीष फक्त पाणी प्यायला. दुर्वास मुद्दामच अुशीरा आला. अंबरीषाने जलग्रहण केल्याचे कळताच महाकृत्यची निर्मिती करून त्याने त्याला अंबरीषाचा नाश करायला सांगितले. इतक्यात बिष्णुचक्र येअून महाकृत्यचा वध झाला. ते चक्र तसेच आता दुर्वासाचा पाठलाग करू लागले. दुर्वास धावत जाअून शिव आणि विष्णु यांना शरण गेला. परन्तु ते त्याचे रक्षण करू शकेनात. शेवटी दुर्वासाने अंबरीषाकडे जाअून त्याची क्षमा मागितली अन् स्वत:चे प्राणरक्षण केले. दुर्वास हा अनुभव कधीच विसरू शकला नाही.

भीम गंगातटावर पोचला तेंव्हा तेथे कोणीच नव्हते. तिथल्या ब्राह्मणांना विचारल्यावर समजले की 'सर्वचे सर्व मुनि पळून गेले!' भीमाने आश्रमात परत येअून ही वार्ता दिली. धर्मराजाला भीती वाटू लागली की, कोण जाणे दुर्वास आपल्या शिष्यांसह अचानक केंव्हा अुपटेल?

कृष्ण धर्मराजाला म्हणाला, ''आता तो येणारच नाही.'' नंतर त्याने घडलेले सर्व सांगितले. अन् त्याचा निरोप घेअून कृष्ण तेथून निघून गेला. कृष्णाच्या कृपेमुळेच दुर्योधनादि कौरव पांडवांचे काहीच बिघडवू शकले नाहीत.

काही दिवस गेले. पांडव काम्यकवनात रहात होते. एके दिवशी त्यांनी शिकारीसाठी जंगलात जायचे ठरवले. परत येईपर्यन्त त्यांनी द्रौपदीला तृणबिन्दु नावाच्या ऋषीच्या आश्रमात ठेवले आणि आपले पुरोहित धौम्य यांनाही तेथेच रहायला सांगितले. त्याच दिवशी सिंधुराज शाल्य राजाच्या कन्येशी विवाह करण्यासाठी सैन्य व काही राजांना बरोबर घेअून तृणबिन्दुच्या आश्रमाजवळून जात होता. आश्रम तसा निर्जनच होता. एका झाडाजवळ त्यांना द्रौपदी विद्युल्लतेसारखी चमकत असलेली दिसली.

सिंधुराज तिच्याकडे अपलक पहातच राहिला ! त्याच्या मनात तिच्याविषयी मोह अुत्पन्न झाला. कोटिकास्य नावाच्या राजकुमाराला बोलावून तो म्हणाला, ''अरे, पाहिलंस तू त्या स्त्रीला? तिला पाहून माझ्या मनात अदम्य इच्छा अुत्पन्न होत आहेत. मला शाल्वकन्या नकोय. तू त्या स्त्रीला ती कुणाची पुत्री, कुणाची पत्नी इ. विचारून ये. ती माझ्या बरोबर यायला तयार आहे का, असंही विचार.''

कोटिकास्य स्वत:ही नीच प्रवृत्तीचा होताच. मान-अभिमान इ. त्याला ठाअूकच नव्हता! द्रौपदीजवळ जाअून तो विचारू लागला, ''सुंदरी, तू कोण आहेस? तुझा पति कोण आहे? कोणत्या कुळातली आहेस? तुझं नाव काय? या वनात एकटीच कशी? तू न विचारताच मी तुला. स्वत:बद्दलही सांगतो मी सुरथ राजाचा पुत्र कोटिकास्य. हे जे राजे दिसत आहेत ना, ते त्रिगर्तराज अन् कुलिन्दराज आहेत. तुझ्याकडे आतुरतेनं पहात असलेला तो सुबल राजाचा पुत्र आहे. बारा राजांच्या मध्यावर रथात बसलेला तो सिंधु सौवीर देशांचा राजा सिंधुराज आहे. त्यानेच तुझी माहिती विचारण्यासाठी मला पाठवलं आहे.''

द्रौपदी त्याला म्हणाली, ''तू कोण हे मला माहीत आहे. माझ्यासारख्या कुलीन स्त्रीने तुझ्याशी बोलणे योग्य नव्हे. पण तुझ्या प्रश्नांची अुत्तरं द्यायला दुसरे कोणीच इथे अुपस्थित नसल्यानं नाइलाजानं मला सांगावं

लागतंय.मी द्रुपद राजाची पुत्री असून माझं नाव कृष्णा आहे. पांडव माझे पति आहेत. ते आत्ता शिकारीला गेले आहेत. ते येईपर्यन्त आपण सर्वजण इथेच थांबा आणि त्यांचे आतिथ्य स्वीकारून मगच पुढे जा. त्यांना आनन्द वाटेल."

कोटिकास्यने जाऊन ही हकिकत सिंधु-राजाला सांगितली "ती मानव स्त्री आहे, यावर माझा विश्वास बसत नाहीय. ज्या डोळ्यांनी तिला पाहिली त्या डोळ्यांनी अन्य कोणा स्त्रीला पहाण्याची कल्पनाच मी करू शकत नही." सिंधुराजा म्हणाला.

रथातून अुतरून आणखी सहाजणांना बरोबर घेऊन तो पर्णशाळेत आला. त्याने द्रौपदीला विचारले, "तू आणि तुझे पती खुशाल आहात ना?"

द्रौपदीनेही त्याची खुशाली विचारून त्याला थंड पाणी व फळे दिली. त्याला बसायला सांगून ती म्हणाली, "पांडव शिकार करून परत आले की, आपणा सर्वांना सामिष भोजन मिळेल."

"आतिथ्याची गोष्ट सोड, रथातून माझ्या बरोबर चल. तुला आपली पत्नी बनवून सर्व सुखं प्राप्त करून देईन. राजसुखाला वंचित झालेल्या पांडवांबरोबर राहून इथे अरण्यात व्यर्थ कष्ट का सहन करत आहेस? सिंधु सौवीर देशांची राणी बनून वैभवाने, थाटामाटाने रहा."

द्रौपदी यामुळे अतिशय चिडली. पती परत येईपर्यन्त त्याला आपल्याशी बोलण्यात गुंतवायचे तिने ठरवले. तरीही आपला क्रोध आवरेनासा होअून ती म्हणाली, "फारच मूर्ख दिसतोस तू! माझे पति इंद्राला तुल्य आहेत त्यांना क्रोधित करणं हानिकारक आहे, हे समजत नाही तुला?" ती त्याला हितबोध करू लागली.

"पांचाली, पांडवांच्या गोष्टी सांगून मला भिववू पहात आहेस? मी हे सर्वकाही ऐकलं आहे. पण माझा इरादा तू बदलू शकणार नाहीस. जगात पंधरा अुन्नत कुळं आहे. माझं कुळ त्यांपैकीच एक आहे. आपल्या बोलण्यात अडकवून माझा वेळ वाया घालवू नकोस. मुकाट्याने चल माझ्याबरोबर! पांडवांना घाबरून मी तुला सोडून देईन असं समजू नकोस." सिंधुराजा तिला धमकावत बोलला.

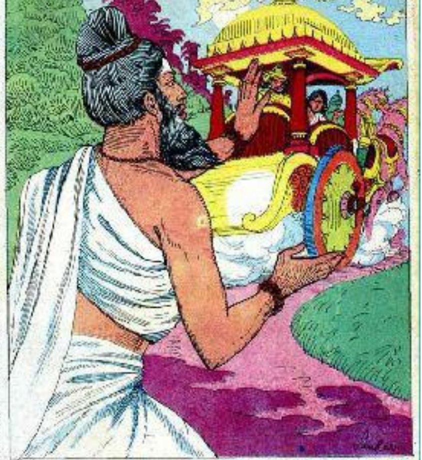
द्रौपदी रागाने लाल होअून ओरडली, "अरे पापी, अधमा! तुला काय वाटलं,

पांडवपत्नी इतक्या सहजपणे तुझ्या हाती येईल? अर्जुनाचा रथ तुझ्या मागोमाग येईल अन् तो जाळून तुझं भस्म करील. मला घेऊन जाणं इन्द्रालाही अशक्य नाही! तू कुठला झाडपाला! मला तुझी आसक्ती वाटणं अगदीच अशक्य ! तू तसं समजत असशील, तर तो भ्रम आहे तुझा! पांडवच माझे सर्वस्व आहेत. तेच माझे जीवन-लक्ष्य आहेत."

सिंधुराजाबरोबर आलेल्यांनी द्रौपदीला पकडायचा प्रयत्न केला. त्यांच्यापासून स्वतःला वाचवत ती ओरडू लागली. धौम्याने आपले ओरडणे ऐकावे अशी तिची इच्छा होती. सिंधुराजा आपल्या हातांनी तिला अुचलून तेथून पळू लागला. द्रौपदीचे ओरडणे ऐकून धौम्य सिंधुराजाचा पाठलाग करू लागला. तोही मदतीसाठी ओरडू लागला.

सिंधुराजाने द्रौपदीला रथात बसवले आणि तो निघाला. धौम्य त्याला ओरडून म्हणाला, "सिंधुराजा, हे काय करत आहेस? तुला शक्य झालं, तर तिच्या पतींना हरवून तिला घेऊन जा. स्त्रीला असं जबरदस्तीनं घेऊन जाणं अुचित आहे काय?" पण सिंधुराजाने त्याची पर्वा केली नाही. रथ वेगाने पळवत तो जाअू लागला. धौम्यही त्याच्यामागे पळू लागला.

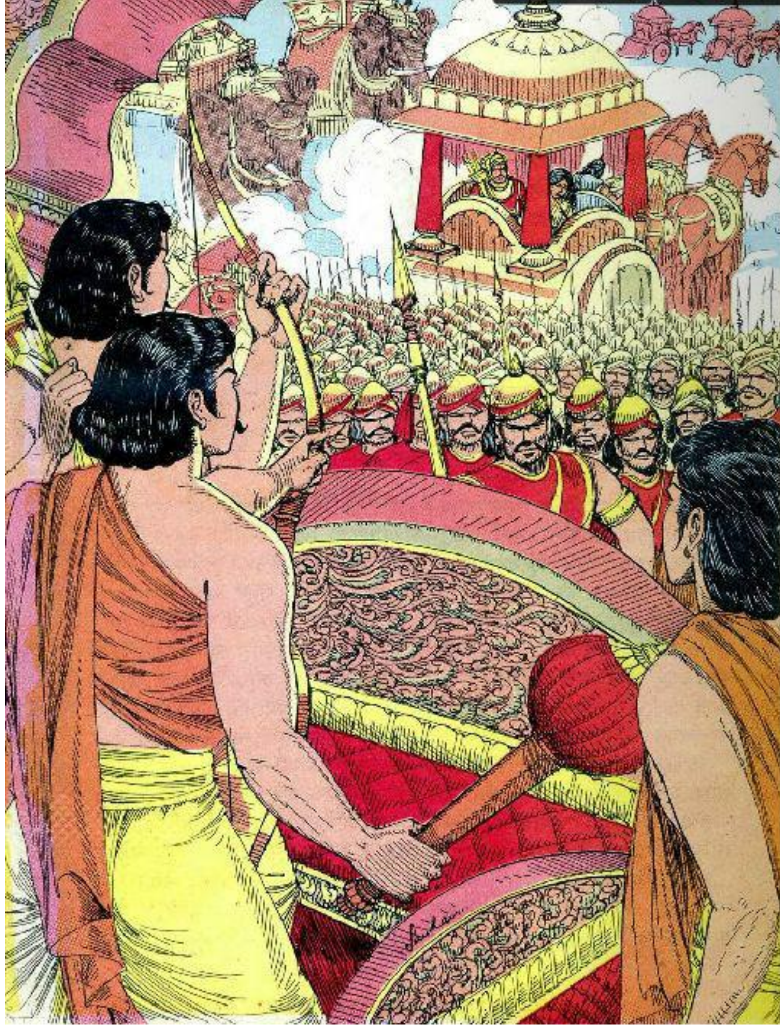
या अवधीत पांडवांनी काही प्राण्यांची शिकार केली व एका जागी एकत्र आले. नंतर ते आश्रमाकडे निघाले. तेथे पोचल्यावर द्रौपदी नसल्याचे त्यांना आढळले. रथसारथी इन्द्रसेनने पाहिले की धात्रेई नावाची एक स्त्री तेथे बिलाप करत आहे. तिने इन्द्रसेनला सिंधुराजाने द्रौपदीला जबरदस्तीने नेल्याचे

अन् घटना घडून थोडाच वेळ झाल्याचेही सांगितले.

धात्रेयीला धीर देऊन धर्मराजाने आपल्या बंधूना, 'चला, रथातून आपण सिंधुराजाचा पाठलाग करू' असे म्हटले, पाचही जण रथात बसून वेगाने सिंधुराजा व त्याचे सहकारी गेल्या दिशेने निघाले. दूरवर त्यांना धूळ अुडताना दिसली. धौम्य पाठोपाठ धावत असलेलाही त्यांनी पाहिला. त्याला सावकाश यायला सांगून ते सिंधुराजाच्या सैन्यावर तुटून पडले. द्रौपदीसह रथावर स्वार झालेल्या सिंधुराजाला पाहून त्यांचे रागाने भान हरपले. 'थांब, थांब' म्हणत ते त्याच्या रथाजवळ पोचले. तेथे हजर असणारे अन्य राजे भयाने कापू लागले.

द्रौपदी सिंधुराजाला म्हणाली, "पहा, माझे पती येत आहेत. तुझा अन् तुझ्या सेनेचा

नक्कीच विनाश होणार. तुझा मृत्यु तर अटळ आहे. पापकृत्य करून तू स्वतःच मृत्यूला आमंत्रण दिले आहेस. आता जर या आकस्मिक मृत्यूतून वाचू शकलास, तर तो तुझा पुनर्जन्मच म्हणायला हवा.''

पांडवांनी सिंधु-सैन्यावर बाणांचा वर्षाव केला. सैनिकांची वाताहत होऊन ते सैरावैरा धावू लागले. भीम गदा घेऊन सिंधुराजाला भिडू लागला, तेंव्हा कोटिकास्यने त्याला अडवले. त्याच्या साह्याला इतर राजेही आले. त्यांनी भीमावर आपल्या तलवारी चालवायला सुरुवात केली. इतरांनीही अनेक हत्यारांनी त्याला जखमी करायचा विफल प्रयत्न केला.

सिंधुराजाच्या रथाजवळ पोचण्यापर्वीच अर्जुनाने पंधराजणांना यमसदनी रवाना केले. धर्मराजाने तीन सौवीरांचे प्राण घेतले. नकुल रथावरून अुतरून सैनिकांना मारू लागला. सहदेव हत्तीवर चढला आणि बर्च्या फेकून सैनिकांना धडाधड लोळवू लागला. त्रिगर्तराजा धर्मराजाच्या हातून मारला गेला.

सिंधु-पक्षाचे बरेचजण मारले गेले. कोटिकास्य कसाबसा तेथून पळून गेला. आता आपला मृत्यु निश्चित असल्याचे सिंधुराजाने ओळखले. आणि द्रौपदीला रथातच सोडून स्वतः प्राण वाचवण्यासाठी तेथून पळून जाअू लागला. भीम धर्मराजाला म्हणाला, ''अग्रज, आपण द्रौपदी आणि धौम्य यांना रथात घेअून आश्रमाकडे जा. मी आणि अर्जुन या पापी सिंधुराजाचा चांगला समाचार घेतो.''

''भीमसेन, कितीही दुष्ट असला तरी सिंधुराज जयद्रथचा वध करू नकोस. आपली भगिनी दुःशला विधवा होईल. गांधारीमातेला दुःखात लोटू नको.'' धर्मराजाने भीमाला अशा प्रकारे सावध केले. परन्तु त्याला मारूनच टाकायचा द्रौपदीचा हट्ट होता.

एक कोस अंतरावर सिंधुराजाला भीम व अर्जुनाने पकडले. त्यांनी जयद्रथाच्या मस्तकाचे तीन पाट काढून केस भादरून टाकले. त्याला विद्रुप केले अन् माती माखल्या त्या सिंधुराजाला रथात घालून आश्रमात आणून त्यांनी त्याला धर्मराजा समोर अुभे केले.

''पुन्हा कधी असं नीच काम करायचा प्रयत्न करू नकोस'' असे धमकावून धर्मराजाने जयद्रथाला सोडून दिले.

क्रमशः

‘चान्दोबा’ च्या बातम्या

वृषभवर्ष

चीन देशवासीयांनी पुराणात अुल्लिखित पशूंची नावे आपल्या वर्षांना दिली आहेत. प्रत्येक नव्या वर्षाला एकेका प्राण्याचे नाव देणे शक्य नसल्याने त्यांनी बारा वर्षांना बारा नावे दिली आहेत. बारा वर्षे संपली की पुन्हा त्याच नावांची पुनरावृत्ति होते. अशा प्रकारे या फेब्रु. ८ ला सुरू झालेल्या वर्षाचे नाव आहे - वृषभ! नवीन वर्षाच्या आरंभी बंधु-मित्र इ. ना भेटणे, नवीन वस्त्रे ख़रीदणे, मेजवान्या, मनोरंजक कार्यक्रम, जन-समूह ट्राफिक जॅम इ. सर्व यथावत् चालते. येत्या जुलै महिन्यात इंग्लंड हाँगकाँग चीनच्या हाती सोपवणार आहे. यासाठी चीनच्या संगीत, नाटक पात्रांनी मिरवणूक काढली. या मिरवणुकीच्या आघाडीवर बैलाच्या आकाराचा एक विस्तृत फुगा प्रदर्शित करण्यात आला.

लांबचलांब चॉकलेट

स्वीडनच्या एका जपानी हॉटलने फेब्रुवारी १७ ला १८८ मी. च्या लांबीचे एक चॉकलेट तयार केले. 'गिनीज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड' मधे त्याचा अुल्लेख होणार होता, पण इतक्यात स्वित्झरलंडमधे त्याहूनही लांब चॉकलेट बनवले गेले. त्याची लांबी होती २२१ मीटर्स (७२५ फूट) आणि रुंदी ३ सें. मी. ओळीने ठेवलेल्या टेबलांवर हे सजवून ठेवण्यात आले. गिनीज संस्थेच्या अधिकाऱ्यांनी स्वतः येअून ते पाहिले. यानन्तर हे चॉकलेट कापून ५०० चॉकलेट प्रेमींना ते वाटले गेले.

पट्टे असणारी गाढवे

तुम्ही 'टायगान्स' च्या बाबतीत अैकले असेल. वाघ व सिंहापासून संकरित केलेली ही जात आहे. अशाच प्रकारे गाढव व झेब्रा यांचा संकर घडवून आणखी एक संकरित जात निर्माण करण्यात सफलता मिळालेली आहे. लंडनच्या लिओमिन्स्टर झू मधे पट्टे असणारी दोन गाढवे प्रेक्षकांना आकर्षित करत आहेत. सुसी पालार्डकडून यांना प्रशिक्षण दिले जात आहे. या गाढवांच्या केवळ पायांवरच पट्टे दिसत आहेत.

चांदोबा पुरवणी १०२

आपल्या देशाची सौन्दर्य स्थळे

रॉकगार्डन्स

लंडनचे क्यू गार्डन्स अद्‌भुत अशा रोपांसाठी प्रसिद्ध आहे. मॅनहटनमधे असणारे न्यूयॉर्क सेन्ट्रल पार्क ७४० एकरांच्या क्षेत्रात पसरलेले आहे. यात तलावही आहेत. हे जगातील सर्वात मोठे अुद्यान होय. चंदीगढचे एक अुद्यान या दोहोपेक्षा वेगळेच आहे. आपोआप बनलेल्या विविध आकारांच्या शिला व वाया जाणारे धागे, दोरे, काचा इत्यादींनी ते मढवलेले आहे. जवळ जवळ २०,००० बाहुला-बाहुल्यांच्या आकारांनी भरलेले एक विलक्षण अुद्यान आहे हे. सुंदर मार्ग, अन्दाजही करता येणार नाही अशी वळणे व विचित्र पुल यांनी भरलेले हे अुद्यान प्रेक्षकांना निराळ्याच सृष्टीत घेअून जाते. फुटक्या काचांनी बनवलेले अस्वल, घोडा, माकड, मोर आदि प्राणी व पक्षी त्यांचे लक्ष वेधून घेतात. नेकचंद नावाच्या एका कल्पक माणसाने या अुद्यानाची निर्मिती केली. सरकारने 'पद्मश्री' हा बहुमान त्यांना अर्पण केला. राष्ट्रपतींनी त्यांचा सत्कार केला. राजधानी दिल्लीतल्या चिल्ड्रेन्स म्युझियममधेही एक सुन्दरसे अुद्यान बनवण्यासाठी भारत सरकारने १९८५ मधे त्यांना विनती केली. देशविदेशाहून येणाऱ्या प्रवाशांसाठी चन्दीगढचे अुद्यान हे एक आकर्षक केन्द्र आहे.

आपल्या देशातील ऋषि-मुनि

शुकदेव

व्यास महर्षींनी वेदांचे विभाजन केले. त्यांनी पंचमवेद नावाने विख्यात महाभारतही रचले. तपोनिधी शुकदेव हे त्यांचेच पुत्र.

काही दिवस शुकने आपल्या पित्याजवळ विद्याभ्यास केला. यानन्तर ते देवगुरु बृहस्पतीचे शिष्य बनले. विद्याभ्यास समाप्त झाल्यावर पुन्हा पित्याजवळ येअून शुक म्हणाले, "माझा विद्याभ्यास पूर्ण झालाय. मी निरंतर ध्यानातच असतो. सर्वसंग-परित्याग करून, निर्विकार बनून मी आपला काळ व्यतीत करत असतो. तरीही मी यापासून संतुष्ट नाहीय."

"तू विवाह करून गृहस्थाश्रम स्वीकार पुत्रा!" वेद व्यासांनी मार्ग सुचवला.

"संसारात जन्म घेअू, विवाह करू, सांसारिक बन्धनात अडकू, अनेक कष्ट झेलू अन् शेवटी मृत्युला बळी पडू-अशा करोडो जीवांप्रमाणे जगायची माझी इच्छा नाहीय. ते जीवनही मला संतुष्ट करू शकणार नाही." शुक म्हणाले.

थोडा वेळ व्यासांनी काहीच अुत्तर दिले नाही. ते मौन राहिले. नंतर ते बोलू लागले, "पुत्रा, तू एकदा मिथिलेला जा आणि जनक महाराजांचे दर्शन घेअून ये."

पित्याच्या आज्ञेप्रमाणे शुकदेव पायीच मिथिलेकडे निघाले. ते विचार करू लागले हाक देताच समोर अुपस्थित होणाऱ्या सेवकांनी वेढलेल्या, सर्व सुखं आणि अधिकार अुपभोगून आनन्दाने जगणाऱ्या त्या जनक महाराजांकडे तात मला का बरं पाठवत आहेत? परन्तु प्रत्यक्षात ते जेंव्हा जनकमहाराजांना भेटले, त्यांच्याशी बोलले, तिथली सारी परिस्थिती अवलोकन केली, तेंव्हा त्यांना कळले, की जनक कोणी सामान्य व्यक्ती नव्हे! राजा बनून ते आपल्या जबाबदाऱ्या तर संभाळत आहेत, पण संन्याशाप्रमाणे आपले जीवन व्यतीत करत आहेत. अगदी खऱ्या अर्थाने कर्मयोगी आहेत ते! कमलपत्रावरील पाण्याच्या थेंबाप्रमाणे अगदी अलिप्त जीवन जगणारांपैकी एक आहेत ते. शुकदेवांनी जनक महाराजांच्या जीवनाचे गूढ सत्य जाणले.

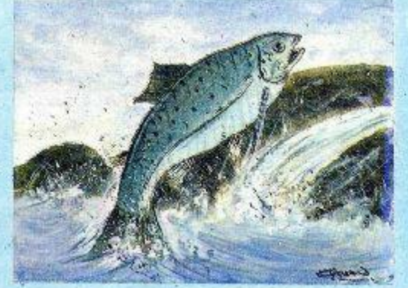
सार्थक मानव-जीवन जगण्यासाठी जनकच आदर्शभूत आहेत हे ओळखून ते पित्याकडे परत आले.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

सॉल्मन मासा

स्वच्छ पाण्यात खालील भेगांमधे सॉल्मन माशांची अुत्पत्ती होते. ते दोन वर्षेपर्यंत लहान कुंडात रहातात अन् नंतर प्रवाहात मिसळून समुद्रात पोचतात. काही वर्षांनंतर प्रजोत्पत्ती साठी पुन्हा आपण जन्मल्याजागी परत येअून तेथे अंडी घालतात.

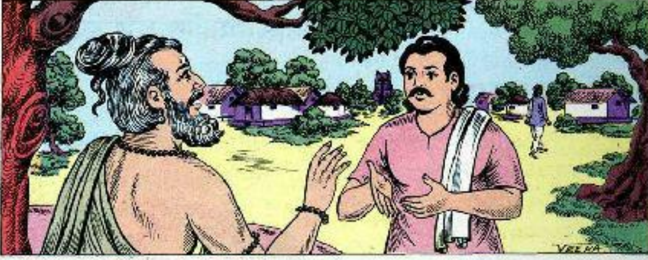

इन्द्रधनुष

विलक्षण पक्ष्यांचे केन्द्र

सिंगापुरच्या 'झुरांग बर्ड पार्क' मधे जवळजवळ सहा हजार जातींचे पक्षी आहेत. याच्या निर्मितीसाठी ऐंशी लाख सिंगापुर डॉलर्स खर्च झाले. यात पाच जातींचे १६० पेंग्विन आहेत. सहा हजार जातींचे आठ हजार पक्षी आहेत जलपक्ष्यांसाठी या पार्कमधे काही तलाव बांधले आहेत, हिरवळ असणारे काही भाग आहेत, सुन्दर वृक्ष वाढवले आहेत. कबुतरे, हॉर्नबिल बगळे, पेलिकन्स इ. पक्ष्यांनी भरलेला 'ऑल स्टार बर्डस् शो' झुरांग पार्कचे वैशिष्ट्य होय.

दुःखाचे कारण - अतिलोभ

अवतारची चार एकर जमीन होती. बरीच वर्षे योग्य वेळी पाअूस पडत राहिल्याने पीक चांगले येत होते. तरीही तो संतुष्ट नव्हता. एकदम खूप भाग्यवान बनायची इच्छा होती त्याची.

एकदा त्याच्या गावात एक ज्ञानयोगी आला होता. त्याने गावकऱ्यांना अुपदेश केला, हितबोध करवला. त्याला भेटून अवतारने विचारले की, 'माणसांच्यात गरीब - श्रीमन्त असा फरक का असतो ?''

''त्यांच्या त्यांच्या कर्माप्रमाणे, शक्ती-सामर्थ्याप्रमाणे, परिस्थिती मुळे काहीजण श्रीमन्त बनतात, तर काही गरीब.'' ज्ञानयोगी अुत्तरला.

भाग्यवान बनण्यासाठी अवतारने काही अुपाय सांगायची विनन्ती केली.

योग्याने त्याला व्यापार करायचे सुचवले; तेंव्हा अवतारने, ते आपल्याला जमणार नाहीं असे म्हटले. योग्याने त्याला एकादी कला आत्मसात करायला सुचवले, तेही त्याने नाकारले. आता योगी म्हणाला, ''मग तू एकाद्या मोठ्या माणसाच्या आश्रयाला जा.'' अवतारने, ''हे नाही माझ्याच्यानं होणार'' असे म्हटले.

''अरे, तुला खायला काही कमी नाहीय, आरामानं रहातोयस. एकदम भाग्यवान बनण्याची तुझी इच्छा या परिस्थितीत 'अतिलोभ' ठरेल. हे बरं नव्हे !'' ज्ञान-योग्याने अवतारला हितोपदेश केला.

''प्रत्येक माणूस 'मोठा' होअू इच्छितो. हा काही लोभ नव्हे ! फक्त भाग्य मदतीला येईल, तर सारं काही शक्य असतं.'' योग्याच्या सांगण्याकडे दुर्लक्ष करत, बेपर्वाई दाखवत अवतार म्हणाला.

''सामर्थ्य आणि स्वत:च्या मेहनती शिवाय जे भाग्य मिळतं ना, ते टिकाऊ नसतं. केवल भाग्याच्या बळावर मोठं बनायची इच्छाच अतिलोभ आहे. माझ्या बोलण्यावर विश्वास नसेल, तर तुला मी एक मन्त्र सांगतो. त्याचं पठन केलं तर चोरदेव प्रसन्न होईल आणि तुला हवं तेवढं धन देईल.'' ज्ञानयोग्याने सांगितले.

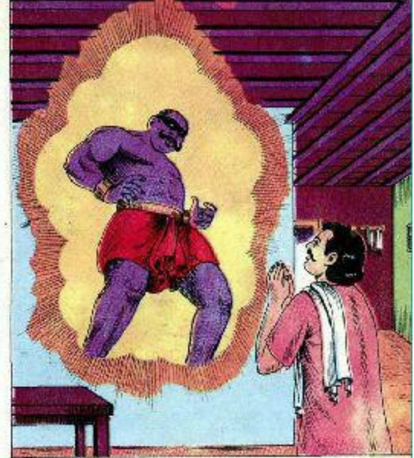
अवतार अशीच काही अपेक्षा करत होता. वर ऐकून तो आनन्दाने वेडाच झाला. मन्त्र सांगण्यासाठी तो योग्याची याचना करू लागला.

''मन्त्रोपदेशापूर्वी तुला चोरदेवबद्दल माहिती असायला हवी.'' असे म्हणून ज्ञानयोगीने चोरदेवाविषयी असे सांगितले.

''चोरदेव धनवानांकडून त्यांच्या नकळत धन घेअून ते निर्धनांना देत रहातो. पण धनवानांचे हे धनही सरळ मार्गाने मिळवलेले नसल्याने ते राजाकडे तक्रार करू धजत नाहीत. चोरदेव ज्याला धन देतो, तोच फक्त ते पाहू शकतो. धन घेणारा ते धन एक महिन्यापर्यन्तच स्वत:जवळ ठेवू शकतो. तेवढ्या अवधीत त्याने ती रक्कम खर्च करायला हवी. कोणाही माणसाला चोरदेव फक्त एकदाच पैसे देतो. त्याची एकच इच्छा तो पूर्णही करतो. अतिलोभ करणाराचे चोरदेवकडून काही काम होणे कठीणच आहे.''

हे सगळे वर्णन ऐकूनही अवतारने ज्ञानयोग्याकडून मन्त्रोपदेश घेण्याचा हट्ट धरला. योग्याने त्याला मन्त्रोपदेश करून म्हटले, ''उद्या पहाटेच अुठ. स्नान करून मन्त्रोच्चार कर. चोरदेव प्रसन्न होईल पहा.''

अवतार घरी आला. दिवसभर तो अशान्तच राहिला. रात्रभर त्याला झोपही आली नाही. अगदी पहाटेच अुठून त्याने स्नान केले आणि नंतर मन्त्रपठन केले.

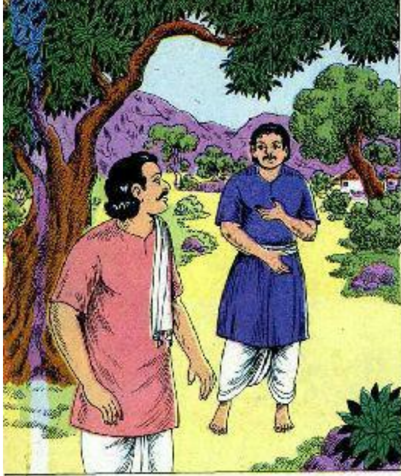

ताबडतोब एक काळी व्यक्ती अवतार समोर अुभी ठाकली. साऱ्या शरीरावर त्याने तेल माखल्यासारखे दिसत होते. शरीर चिकट दिसत होते. डोळ्यांवर पट्टी बांधलेली होती. अुंच, बलिष्ट पहिलवानासारख्या त्या दृढ माणसाने म्हटले, ''मी चोरदेव आहे. बोल, किती धन हवंय तुला ?''

अवतारचा आनन्द आता वर्णनातीत होता. भय अन् भक्तीने त्याने चोरदेवाला प्रणाम करून म्हटले, ''स्वामी, मला एक कोटी मोहोरा हव्यात.''

''देतो, नक्की देतो, सारं धन इथे जमिनावर ओतू ? नाहीतर कसं, एक खूप

नामदेव शिंपी

मोठीशी पेटी तयार ठेवशील ?'' चोरदेवाने विचारले.

''स्वामी, खोलीत एक खूप मोठी पेटी रिकामी पडलेली आहे. त्यात तुम्ही मोहोरा ठेवू शकता.'' अवतार म्हणाला.

''ठीक आहे, अुद्या भल्या पहाटेच पेटी अुघडून बघ.'' असे म्हणून चोरदेव अदृश्य झाला.

अवतारला हे सारे स्वप्नच वाटत होते. बालसूर्याच्या किरणांचा स्पर्श होईपर्यंत तो अत्यन्त अुत्सुकतेने घरभर फिरत राहिला. नन्तर जेंव्हां त्याने पेटी अुघडली, तेंन्हा त्यात अपार धन भरलेले होते. इतकी मोठी धनराशि पाहून तो जवळ जवळ वेडाच झाला. त्याच्या मनात आले की या धनात तर तो स्वत: आणि पुढल्या अनेक पिढ्या वैभवात राहू शकतील !

त्याचे आई-वडील अन् बायको मुलांनाही अवतार अचानक इतका खूश का दिसतोय हे कळेना ! त्याने धनाबाबत कोणाला काहीच सांगितले नाही. ते तो एकटाच फक्त पाहू शकत होता. त्याने विचार केला की, एक महिन्यानन्तर धन सर्वांना दिसेलच. मग तेंव्हाच याबाबत बोलणे ठीक होईल.

अवतार दररोज एकटाच खोलीत जाअून ते धन पाहून येई. पेटीत इतके सारे धन पाहून त्याला अपार हर्ष होती. असेच दोन आठवडे निघून गेले. नंतर एक दिवस पहातो, तो पेटीत एकही मोहोर नाही !

आपले हृदय बंद पडत असल्यासारखे अवतारला वाटले. धन तर कोणी पाहिलेही नव्हते! मग असे नाहीसे कसे झाले ? ज्ञानयोग्याने काही माया-बिया केली असावी! त्याने तर आपल्याला 'धन दोन आठवड्यांनी दिसणार नाही' असे सांगितलेही नव्हते. तो पुन्हा आला तर त्याच्याकडून याचे कारण विचारायला हवे.

ज्ञानयोग्याबाबत चौकशी केल्यावर अवतारला समजले की, तो एका आठवड्या पूर्वीच गाव सोडून गेला होता. कोणाकडून तरी तो मथुरेला गेल्याचे कळून अवतार ताबडतोब तिकडे जायला निघाला.

मथुरेची सीमा ओलांडून अवतार नगरात प्रवेश करणार इतक्यात समोर बलराम येअून त्याला सांगू लागला की, ''अरे, काय योगायोग पहा ! मी आत्ता तुलाच भेटायला निघालो होतो, अन् देवासारखा तूच समोर आलास !''

अवतारने विचारले, ''माझ्याकडे काय काम होतं तुझं ?

''विसरलास? आपल्या मुलीचं लग्न तुझ्या मुलाशी करावं असं म्हणालो. तेंव्हा तू पन्नास हजार मोहरा हुंडा म्हणून मागितल्यास ! तेंव्हा माझ्याजवळ इतकी मोठी रक्कम नव्हती. आता म्हणालास तर मी एक लाखही देअू शकतोय. तुला हे सांगून हे लग्न पक्कं करण्यासाठीच निघत होतो. माझ्या मुलीलायक दुसरा कोणी मिळणार नाही, असं नको समजूस ! पण तुझा मुलगाही लायक आहे, म्हणून तुझ्याकडे निघालो होतो.'' बलराम बोलला.

मनातला संशय प्रकट न होअू देता अवतारने विचारले, ''इतकी मोठी रक्कम तुला अचानक कशी मिळाली ?''

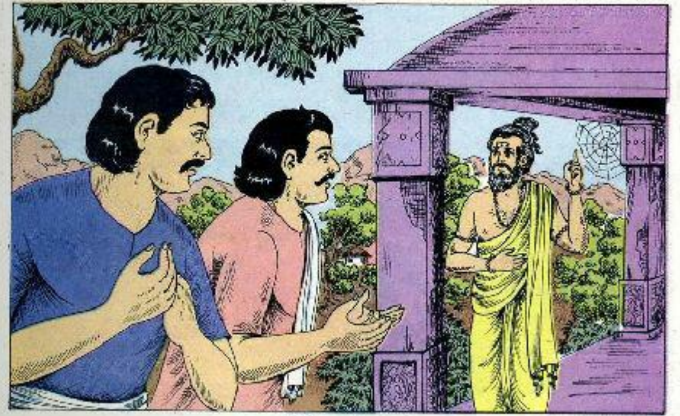
''ही तर सारी ज्ञानयोग्याची कृपा !'' बलराम उत्तरला.

''बाकी सगळं आपण नंतर बोलू. मला ज्ञानयोग्याला भेटायचंय.'' अवतार घाईघाईने बोलला.

ज्ञानयोगी रहात असल्याजागी बलराम अवतारला घेअून गेला. ज्ञानयोगी हेही गाव सोडून अन्यत्र कुठे जायच्या तयारीत होता. अवतारची हकिकत पूर्ण ऐकून घेअून तो म्हणाला, ''मी तर तुला सांगितलं होतं , की अतिलोभाला बळी पडू नकोस. पण तू ऐकलं नाहीस अन् चोरदेवाचा तुला काहीच अुपयोग झाला नाही.''

अवतार दु:खी होत म्हणाला,''स्वामी, पण खरं काय घडलं , हे सांगाल ?''

''कोटी मोहोरा मिळाल्यामुळे तूही एक धनवान माणूस बनलास, अन् ही तर अन्यायानं मिळवलेली संपत्ती ! सहाजिकच कोणी मोठी रक्कम मागितली, तर चोरदेव तुझ्याच रकमेची चोरी करणार ! तू जर

दहा, पंधरा हजारांची अपेक्षा केली असतीस, तर तू चोरदेवाच्या नजरेत आला नसलास. कोणी मोठ्या रकमेची मागणी केली नसती, तर तुझी रक्कम तुझ्याजवळच राहिली असती. पण आजच्या काळात माणसांच्या इच्छा अमर्याद वाढल्या आहेत. कोटी मोहोरा कोण नाही मागणार ? तसा कोणी न कोणी चोरदेवाला भेटणारच. त्यामुळे कोटी मोहोरांच्या या पेट्या बदलत रहाणार'' ज्ञानयोगी हसत बोलला.

ही बोलणी अैकताच बलरामही एकदम दचकला ! ''बापरे ! मी तर वीस कोटी मोहोरा मागितल्या होत्या !'' अन् तो घराकडे सुसाट पळत सुटला.

''अजून अदृश्य झाल्या नसल्या, तर आठवडाभरात मोहोरा नक्कीच अदृश्य होणार.'' असे म्हणत ज्ञानयोगी दुसऱ्या गावाकडे चालू लागला.

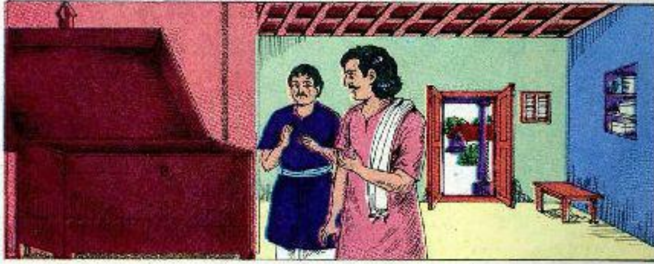
बलरामकडे काय घडले असावे, हे जाणण्याची अवतारला अुत्सुकता वाटली. तो त्याच्या घरी गेला. रिकाम्या पेटीसमोर बलराम डोके धरून अुभा होता !

बलरामच्या पाठीवर थोपटात अवतार म्हणाला ''काळजी नको करूस ! आपण दोघंही 'भाग्यवान' बनता-बनता तसेच राहून गेलो. अतिलोभ चांगला नसल्याचं ज्ञानयोगी प्रथमपासूनच सांगत होता.''

''माझी तीव्र इच्छा होती की, तू मागितलेला हुंडा तुला देअून दोघं व्याही बनू. पण माझी इच्छा सफल झाली नाही. माझा अतिलोभच याला कारण आहे !'' असे म्हणत बलराम धाडकन जमिनीवर पडला !

त्याला पकडून नीट बसवत अवतार म्हणाला, ''आपण दोघंही अतिलोभाला बळी पडलो, अन् दोघांचं नुकसान झालं. पण माझ्या मुलाला जावई बनवायची तुझी इच्छा म्हणजे काही 'अतिलोभ' नव्हे. आता एक पैसाही हुंडा न घेता मी तुझ्या मुलीला आपली सून बनवायला तयार आहे. तुला आहे कबूल ?''

अवतारचे बोलणे ऐकून बलरामला तर असे वाटले की 'चोरदेवाने दिलेली संपत्ती नाहीशी झालेली नाही. दोघेही व्याही यानन्तर अतिलोभ सोडून देअून असलेल्या परिस्थितीत सुखाने असे राहू लागले की, धन आपल्याकडे अजून सुरक्षितच आहे.'

महाबळी

अरण्याजवळ एक बलिष्ट माणूस रहात असे. त्याचे नाव होते शरभ. 'जगात आपल्या पेक्षा बलाढ्य कोणी नाहीच' अशी त्याची स्वतः बाबत समजूत होती. याचे एक कारण होते - तो जंगलात गेला की सर्वसाधारण माणसापेक्षा दहापट जास्त लाकडे डोक्यावर वाहून आणत असे. नन्तर बायकोला तो गर्वाने म्हणे, ''बघ, कलियुगातला भीमच आहे मी.''

''भीम आहात ? भीम खरंच समोर आला, तर पळून नाही जाणार ? तुम्ही बलशाली नाहीत असं नाही म्हणणार मी, पण तुम्ही काही महाबळी नव्हेत !'' शरभची बायको दुर्गा यावर त्याला नेहमीच चिडवत असे.

तिच्या बोलण्यावर नाराज होत, तो म्हणे, ''नुसतं बोलून काय अुपयोग ? दाखव ना माझ्या पेक्षा जास्त बलवान कोणी असेल तर !''

एकदा दुर्गा आपल्या डोक्यावर मोठी घागर घेऊन पाणी आणायला विहिरीवर गेली. विहिरीत सोडलेली घागर वर ओढून घ्यायला तिने सुरुवात केली, पण ती इतकी वजनदार झालेली होती की तिला ती ओढता येईना. प्रयत्न करून करून बिचारी घामाने निथळून गेली, शेवटी घागर रहाटाला बांधलेली तशीच सोडून ती घराकडे निघाली. त्याच वाटेने समोरून एक बाई कडेवर मूल घेऊन विहीरीकडे निघाली होती.

दोघी समोरासमोर पोचल्या तेंव्हा त्या बाईने दुर्गाला विचारले, ''रिकाम्या हातानं कशी निघालीस ? विहीर आटून गेली की काय ?''

''नाही, पाण्यात सोडलेली घागर ओढून काढता येत नाहीशी झाली. विहीरीत एकादं भूतबीत बसलंय की काय कुणास ठाऊक !'' दुर्गा अुत्तरली. ''अरे, एवढंच ? चल माझ्या

(चान्दोबात पन्नास वर्षांपूर्वी प्रकाशित झालेली गोष्ट)

बरोबर, हवं तेवढं पाणी काढून देते बघ.'' ती दुसरी बाई म्हणाली. दिसायला खरे तर तीही मोठी ताकदवाली दिसत नव्हती. तरीही दुर्गा तिच्यामागोमाग पुन्हा विहिरीकडे गेली.

''बघ आता तूच ! घागर तू ओढू शकशील ?'' असे म्हणत दुर्गाने दोरीला हात घातला.

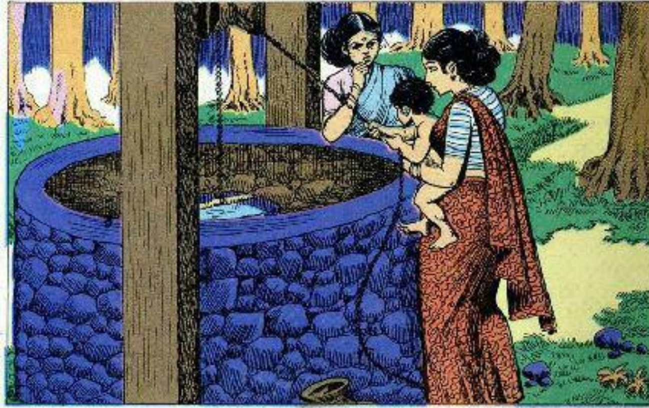
इतक्यात त्या बाईच्या कडेवरून आलेल्या मुलाने दोरी आपल्या हाती घेतली आणि अगदी सहज घागर भराभरा वर ओढली ! आश्चर्याने तोंडावर हात धरून दुर्गा पहातच राहिली ! तिच्यां तोंडून शब्दही निघेना ! पण मुलाच्या आईला मात्र ते काही नवल नव्हते.

मुलगा जराही न थकता भराभर घागरी मागून घागर पाणी ओढू लागला. दोघी बायकांनी आता स्नाने केली आणि आपापल्या घागरी उचलून त्या घराकडे निघाल्या. परत फिरताना दुर्गाने त्या बाईची चौकशी केली.

''हा समोरचा रस्ता थेट माझ्याच घराकडे जातो.'' असे म्हणत तिने वाटेत फुटलेल्या एका पाऊलवाटेकडे निर्देश केला आणि पुढे ''माझ्या नवऱ्याचं नाव आहे अपरभीम'' असे सांगून डोक्यावर घागर अन् कडेवर मूल संभाळत ती आपल्या वाटेला लागली. ''घरी पोचताच दुर्गाने सारा वृत्तान्त आपल्या नवऱ्याला सांगितला.

''काय ? या भागात स्वत:ला अपरभीम म्हणवणारा कोणी वावरत असतो ? पहाच, मी त्याची स्थिती आता कशी करून टाकतो ते !'' शरभ गरजला, ''माझं ऐका, सोडून द्या त्याचा विचार ! उगीच भांडायला जाऊ नका त्याच्याशी. त्याचा मुलगा जर इतका बलवान आहे, तर तो स्वत: किती बलवान असेल !'' दुर्गा रडतच नवऱ्याला अटकाव करू लागली.

पण बायकोकडे लक्षही न देता तो म्हणाला,

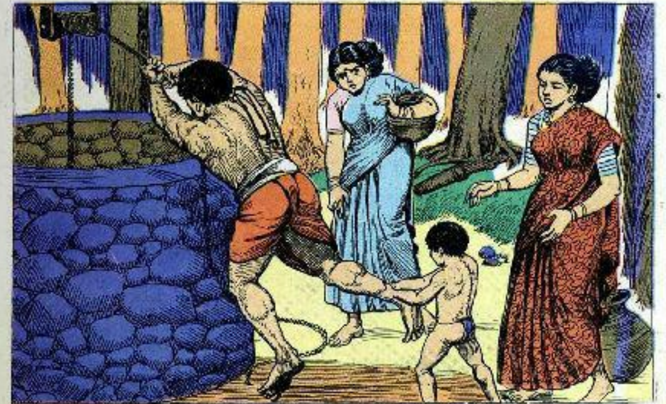
''उद्या मला त्या घराची वाट दाखव. मग मी काय करायचं ते पाहून घेईन.'' चिडक्या आवाजात शरभ बोलला.

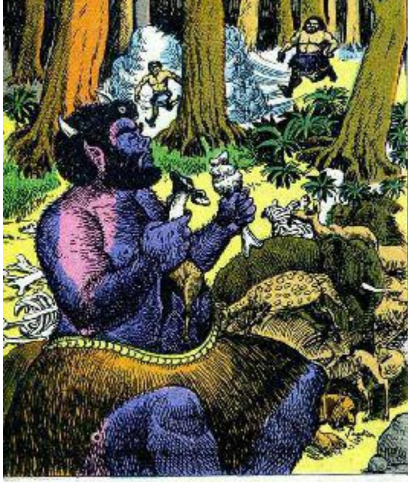
दुसऱ्या दिवशी धनुष्य-बाण, तलवार इ. बरोबर घेऊन शरभ आपल्या बायको बरोबर बाहेर पडला. पण अपरभीमला भेटण्यापूर्वी विहिरीची नीट पहाणी करण्यासाठी तो तिकडे वळला. बरोबर त्याच वेळी अपरभीमची बायकोही तिथे आली.

शरभने दोराला घागर बांधून ती खाली सोडली. ती पाण्याने भरत असताना तो स्वत:शी बडबडत म्हणत होता, ''हूं ! इतकी लहानशी घागर वर खेचायला कोणी महाबळी येण्याची काय गरज ?'' घागर भरली आणि शरभने ती वर खेचायला सुरुवात केली. पण त्याने पुरे बळ लावून, जोरजोरात श्वास ओढूनही त्याला ती वर ओढायला भारीच त्रास पडू लागला. मोठ्या कष्टाने त्याने ती जराशी वर ओढलीही; पण अचानक घागर खाली जाऊ लागून तो स्वत:च विहिरीत ओढला जाऊ लागला. ऐनवेळी त्या दुसऱ्या बाईच्या मुलाने धावत येऊन शरभला घट्ट धरले नसते, तर तो नक्कीच विहिरीत कोसळला असता !

नंतर त्या मुलाने शरभच्या हातातली दोरी घेऊन विनासायास ती घागर वर ओढून दिली. ''आता तरी खरं काय हे ओळखलंत ना ! चुपचाप घरी चला आपल्या.'' दुर्गा नवऱ्याला म्हणाली ''यात नक्कीच काही जादूबिदू असली पाहिजे.'' काहीही झालं तरी अपरभीमला मी भेटणारच.'' शरभ म्हणाला.

''तुमची ललाटरेषा बदलणं मला शक्य नाहीय. मी तुमच्याबरोबर मात्र येणार नाही हे नक्की.'' दुर्गा म्हणाली आणि पाणी भरून घेऊन घराकडे निघून गेली. अपरभीमची

बायको शरभला म्हणाली, ''माझं म्हणणं ऐका. तुम्ही आपले घरी चालू लागा कसे ! माझ्या नवऱ्यानं तुम्हाला पाहू नये अशी इच्छा आहे माझी.'' पण तिचे न अैकता शरभ तिच्या मागोमाग जात राहिला.

''माझ्या नवरा शिकारीला गेला आहे. एक संबंध हत्ती खातो तो. तेंव्हा कुठेतरी लपून राहून दिसेल ते पहात रहा. समोर आलात तर मात्र तो तुम्हाला गिळून टाकेल यात शंका नाही.'' अपरभीमच्या बायकोने शरभला समजावले. सावधान रहायला सांगून तिने एका मोठ्या टोपल्याखाली शरभला लपवले.

संध्याकाळ होता होता एकाएकी झंझावातासारखा वारा येअू लागला. अपरभीम घराच्या अंगणात पोचत होता. तो ओरडला, ''हत्ती शिजवला ?'' त्याच्या आवाजानेच सगळ्या वस्तु भूकंप झाल्या-सारख्या गडगड आवाज करत हलल्या. शरभचे टोपलेही हलले. तो आतल्या आत थरथरू लागला. त्याला स्पष्टच कळून चुकले की, ''आपल्यापेक्षा महाबळीही इथे अस्तित्वात आहे !''

''हं, शिजला तुमचा हत्ती ! या अन् खाअून घ्या'' अपरभीमची बायको बोलली. ''थांब जरा ! कुठून तरी माणसाचा वास येतोय मला ! माणूस खाअूनही फार दिवस गेलेत.'' असे म्हणत अपरभीम इकडे तिकडे शोधू लागला.

तो थोडा दूर झाल्याबरोबर त्याची बायको हळूच टोपल्याजवळ येअून म्हणाली, ''माझा नवरा आपलं खाणं खाअून झाल्यावर छान घोरायला लागेल. मग मी जळती मशाल खिडकीत ठेवीन. तुला पळून जाण्यासाठी तीच खूण समज, पण पुन्हा कधी या घराकडे फिरकायचं धाडस करू नकोस.''

''देवी, इथं येऊन मी फार मोठी चूक केलीय. पुन्हा कधीही नाही येणार. माझं डोकं ठिकाणावर आलंय आता.'' शरभने कबूल केले.

मध्यरात्री शरभला खिडकीत जळती मशाल दिसली. तो हळूच टोपली-बाहेर आला अन् वेगाने धावत सुटला.

थोडा दूर गेला नसेल, इतक्यात जोरदार झंझावात सुटला. त्याला ऐकू आले-''माणसाचा वास ! माणसाचा वास ! अपरभीमचा आवाज शरभने ओळखला; तो आणखी वेगाने धावू लागला.

पण शरभ जसा वेगाने धावू लागला, तसाच अपरभीमनेही वेग वाढवला. हवेचा वेगही वाढला होता. शरभच्या पावलातली शक्ती संपत आली होती. पण हवा त्याला पुढे पुढे ढकलत होती ! अरण्यातून पळत असल्याने त्याला बराच वेळ कोणी माणूसही दिसला नाही.

इतक्यात शरभला समोर एक दृश्य दिसले. ते पाहून मात्र आता आपला जीव निघून चालल्यासारखे त्याला वाटले. अरण्यात एक माणूस आपण मारलेल्या प्राण्यांचा ढीग लावून त्यातला एकेक अुचलून खात होता ! हाडे तो एका बाजूला फेकत होता.

''कोण आहेस तू ? तुझा पाठलाग कोण करत आहे ?'' त्या माणसाने शरभला विचारले.

''एक महाबळी माझा पाठलाग करत आहे'' कापत कापत शरभने सांगितले.

''जंगलातला राक्षस तर इथे हजर आहे अन् कोणी दुसरा महाबळी तुझा पाठलाग करतो आहे ? त्याला मारूनच टाकीन मी!'' तो महाकाय माणूस हुंकारत बोलला.

इतक्यात अपरभीम तिथे पोचला. त्याच्या बरोबर जो जोरदार वारा आला, त्यामुळे शरभ अुडून झाडाच्या फांद्यामधे अडकून बसला. नंतर खाली त्याला दिसले की, दोन्ही महाबळी आपसात घनघोर युद्ध करत आहेत.

दोन्ही महाबळींनी प्रथम समोरासमोर येऊन एकमेकांना पाहून घेतले. आणि नंतर ते भिडले. दोघे एकमेकांना लाथा बुक्क्यांनी मारत होते. लाथाबुक्के इतके जोरदार होते की पहाडांचाही चक्काचूर व्हावा !

सकाळपर्यन्त दोघे एकमेकांशी लढत होते. अचानक दोघे आकाशात अुडाले आणि ढगांआड गेले. दोघांनी आपसात बोलून तसे केल्यासारखे वाटत होते. अजूनही शरभला त्यांचा गडगडाटी आवाज ऐकू येत होता.

दोघात कोण जिंकणार, हे तिथूनच पहायचा शरभ प्रयत्न करत होता. पण ते पुन्हा जमिनीवर अुतरलेच नाहीत. शेवटी शरभच कसाबसा खाली अुतरला आणि आपले घर शोधत चालू लागला.

यानन्तर शरभने ना कधी आपल्या बायकोजवळ आपल्या शक्तीची डींग मारली, ना लोकांशीही ! जेंव्हा जेंव्हा विजा चमकून आवाज होई, तेंव्हा तेंव्हा लोक म्हणत- महाबळींचं युद्ध आजूनही चालूच आहे !

